

SADRŽAJI LIKOVNE KULTURE U RAZREDNOJ NASTAVI

Remenarić, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:574325>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Sadržaji likovne kulture u razrednoj nastavi

DIPLOMSKI RAD

U Rijeci, 2023.

Sadržaji likovne kulture u razrednoj nastavi

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Likovna kultura

Mentor: doc. dr. sc. Anita Rončević

Student: Sara Remenarić

Matični broj (JMBAG): 0299009790

U Rijeci, svibanj, 2023

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITTOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

SAŽETAK

Predmet Likovna kultura od posebne je važnosti za učenike od 1. do 4. razreda osnovne škole jer omogućuje učenicima razvijanje kreativnosti, imaginacije i sposobnosti izražavanja te izražavanje vlastitih misli, osjećaja i stavova, što je izuzetno važno za njihov cjelokupni razvoj. Likovna kultura može doprinijeti razvijanju kritičkog mišljenja kod učenika, jer ih potiče da promatraju, analiziraju i interpretiraju likovna djela, što će im pomoći u razumijevanju svijeta oko sebe. No konačno, likovna kultura može biti i zabavna i opuštajuća aktivnost za učenike, što je posebno važno s obzirom na to da učenje u ovim razredima još uvijek treba biti prilagođeno njihovoj dobi i razvojnoj razini. U ovom radu prikazani su sadržaji predmeta likovne kulture u razrednoj nastavi. Cilj je pobliže objasniti i prikazati svrhu i značaj predmeta, utjecaj učenja i poučavanja predmeta na učenike, ulogu nastavnika u predmetu te općenito nastavu i njeno provođenje.

Ključne riječi: Likovna kultura, kurikulum, uloga učitelja, mediji u nastavi, daroviti i učenici s teškoćama

ABSTRACT

The subject Art culture is of particular importance for students from the 1st to the 4th grade of primary school because it enables students to develop creativity, imagination and the ability to express themselves, as well as to express their own thoughts, feelings and attitudes, which is extremely important for their overall development. Art culture can contribute to the development of critical thinking in students, as it encourages them to observe, analyze and interpret works of art, which will help them understand the world around them. But finally, Art can be a fun and relaxing activity for students, which is especially important considering that learning in these classes should still be adapted to their age and developmental level. This paper presents the contents of the art course in classroom teaching. The goal is to explain and present the purpose and significance of the subject, the impact of learning and teaching the subject on the students, the role of the teacher in the subject, and the teaching and teaching its implementation in general.

Keywords: Art culture, curriculum, teacher's role, media in teaching, gifted and students with difficulties

Sadržaj

1. UVOD	2
2. ZNAČAJ LIKOVNE KULTURE ZA DJECU OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA	4
3. KURIKULUM NASTAVE LIKOVNE KULTURE	8
4. NASTAVA LIKOVNE KULTURE	10
4.1. Razlika tradicionalne i suvremene nastave likovne kulture	10
4.2. Sadržaji likovne kulture.....	11
4.3. Metode rada u likovnoj kulturi razredne nastave	31
4.4. Ishodi i zadatci likovne kulture	32
4.5. Vrednovanje u nastavi likovne kulture.....	34
5. DOBROBITI LIKOVNOG IZRAŽAVANJA KOD DJECE.....	36
5.1. Utjecaj likovne kulture na kreativnost djeteta.....	37
6. ULOGA UČITELJA U PLANIRANJU RADA	39
6.1. Kreativnost učitelja u razrednoj nastavi likovne kulture.....	40
6.2. Poticanje motivacije učenika u nastavi likovne kulture	43
7. DAROVITI UČENICI I UČENICI S TEŠKOĆAMA U NASTAVI LIKOVNE	45
KULTURE.....	45
7.1. Rad s darovitim učenicima	46
7.2. Rad s učenicima s teškoćama	48
8. IGRE U NASTAVI LIKOVNE KULTURE.....	51
9. MEDIJI U NASTAVI LIKOVNE KULTURE	58
10. ZAKLJUČAK	60
11. LITERATURA	61

1. UVOD

Godina 2023. razdoblje je velikih tehnoloških napredaka i inovacija, razvitka industrije. Vizualna pismenost u obrazovanju jedna je od ključnih vještina koju djeca 21. stoljeća moraju usvojiti. Poanta vizualne pismenosti je u činjenici da će današnja djeca odrastati na radnom mjestu koje će se uvelike razlikovati od dosadašnjih obrazaca rada. Strojevi već sada obavljaju mnoge ručne poslove, a ljudi će u budućnosti morati konstruirati niz poslova koje strojevi ne mogu obavljati. Razvoj pametnih robota i umjetne inteligencije imat će utjecaj na radna mjesta, što će utjecati na upravljanje životima u budućnosti. Vizualnim opismenjavanjem djeca stječu vještine razmišljanja koje su im potrebne u pristupu čitavom nizu novih mogućnosti, od kojih se većina još ne može ni zamisliti.

Predmet Likovna kultura u razrednoj nastavi omogućava učenje i poučavanje vizualne pismenosti i od velike je važnosti za razvoj kreativnosti koja je cijenjena u svakoj struci. Važan je i za razvoj kritičkog mišljenja i rasuđivanja te za emocionalni, intelektualni i socijalni razvoj.

Cilj ovog rada bio je pobliže proučiti literaturne zapise vezane uz likovnu kulturu te objasniti važnost samog predmeta likovne kulture kao i umjetnosti u svakodnevnom životu.

Rad se sastoji od deset poglavlja u kojima su predstavljene najvažnije činjenice o predmetu Likovna kultura u razrednoj nastavi. Nakon uvoda, objašnjena je značajnost koju likovna kultura ima na učenike razredne nastave. U trećem je poglavlju osvrt na kurikulum općenito te na kurikulum predmeta likovna kultura, a u četvrtom osvrt na samu nastavu likovne kulture, razliku suvremenog i tradicionalnog oblika nastave te njeno provođenje, sadržaj, nastavne metode, ciljeve, zadatke i vrednovanje. U petom i šestom poglavlju osvrt je na razne dobrobiti koje učenici imaju od pohađanja nastave likovne kulture, ulogu učitelja, važnost učiteljeve kreativnosti te na načine kojima se može potaknuti i mjeriti učenička kreativnost. U sedmom poglavlju piše se o učenicima koji zahtijevaju dodatnu pažnju i rad učitelja, darovitim učenicima i učenicima s teškoćama. Osmo i deveto poglavlje odnose se na aktivnosti i medije koji se mogu koristiti u nastavi likovne kulture te su dani neki od primjera. Na kraju rada u zaključku su navedene važne misli koje objedinjuju ovaj rad.

“Every child is an artist; the problem is staying an artist when you grow up”

– Pablo Picasso

2. ZNAČAJ LIKOVNE KULTURE ZA DJECU OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA

Još od najranije dobi dijete uči o svijetu oko sebe spoznavanjem raznih boja, oblika i modela, počinje istraživati rukama pa tako i modelirati i graditi u prostoru stvarima koje mu se nalaze pri ruci kao što su čašice, kockice, pijesak, itd.. Korištenjem kockica ili čašica za igru dijete ih slaže i preslaguje te tako otkriva prostor oko sebe. Također, svoje prve crtačke korake najčešće izvode u kuhinji rukama i hranom, pijeskom u pješčaniku, a na posljertku i bojama na papiru. U osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju dijete nastavlja nadograđivati svoje znanje i učiti o likovnim tehnikama, djelima i kulturama što će mu koristiti u daljnjem obrazovanju. Likovna kultura je predmet koji pripada umjetničkom i društveno-humanističkom području. Svrha nastave likovne kulture jest kod učenika razviti kritičko razmišljanje i kreativno mišljenje i djelovanje koji su od velike važnosti za daljnji razvoj učenikovih sposobnosti, vještina i stavova. Veliki značaj također se pridaje oblikovanju učenikovog identiteta, razvijanju učeničkih sposobnosti, te na oplemenjivanje i obogaćivanje slike o sebi i svijetu oko njih.

Djeca umjetničkim odgojem i obrazovanjem uče promatrati, analizirati te interpretirati događaje i stvari iz okoline. Poboljšavaju vještine opažanja i sposobnosti izražavanja svojih misli i emocija kako na verbalan tako i na neverbalan način. Procesom likovnog odgoja i obrazovanja moguće je razviti djetetove kreativne sposobnosti za praktični likovni rad te sposobnost za promatranje umjetničkih djela i kritičko mišljenje o promatranom (Tomljanović, 2012). Likovnim radom djeca dobivaju pozitivnu potvrdu o vlastitom postignuću pa stoga uživaju u mogućnostima koje nose daljnja postignuća pri likovnom radu i u kreativnosti (Babić, 1978). Učenicima se omogućava aktivno izražavanje, oslobađanje psihičke napetosti, razvijanje sposobnosti opažanja, predstavljanja, ustrajnosti, samosvijesti, razvijanje radne discipline te sudjelovanje u kolektivnom radu (Zečević, 2020). Također, djeca pomoću likovnog rada spoznaju da postoji i više od jednog načina izvršavanja likovnog zadatka ili obavljanja likovnog problema. Obavljanjem različitih zadataka, poboljšavanjem vještina i razvojem sposobnosti učenici stječu samopouzdanje te učestalije i s više volje uče i sudjeluju u društvenom životu zajednice i škole. U kvalitetnom likovnom procesu dijete otkriva vlastite potencijale i nema potrebu za natjecanjem s vršnjacima, ono uči i stvara, odnosno, stvarajući uči, te tako stječe naviku koja će mu kroz život biti najbolji saveznik. Kroz likovnu kulturu prate se razvojne mogućnosti i potencijali djeteta koji su neposredno vidljivi u likovnim rezultatima učenja i stvaralaštvu (Karlavaris, 1985).

Postoje razna stajališta o likovnom izražavanju kod djece te zašto se djeca vole likovno izražavati. Neki tvrde da se dijete voli likovno izražavati zbog urođene sklonosti za igru gdje ono bojama, oblicima, raznim materijalima i teksturama maštu pretvara u stvarnost. Drugi tvrde kako se djeca likovno izražavaju kako bi drugima prikazalo ono što ih interesira, privlači ili uzbuđuje. Igrom od ranih početaka dijete se likovno izražava te time nesvjesno zadovoljava potrebu za stvaralaštvom. O svojoj likovnoj aktivnosti govori otvoreno te pomoću nje iskazuje svoje iskrene osjećaje i emocije.

Nastava likovne kulture u osnovnoškolskom obrazovanju, kao i inače u životu, ima veliku ulogu u razvijanju kreativnosti kod učenika, važnost kod intelektualnog, emotivnog i socijalnog razvoja. Jedna od pozitivnih strana ovog predmeta jest ta što se svako dijete ističe kao pojedinac. Učenik na nastavi likovne kulture na vlastiti način, prema vlastitim mogućnostima, stečenom iskustvu i prema svom interesu ostvaruje zadatak koji se stavlja pred njega. Svaki rad je po sebi poseban i jedinstven i svaki prihvaćen od učitelja te do dovodi do razvitka učenikova samopouzdanja.

Značajnost likovne kulture uočljiva je, prema Grgurić i Jakubinu (1996), kod likovnog izražavanja djece jer se mogu prepoznati njihove razvojne faze te načini na koje dijete shvaća stvarnost. Ono je cjeloviti individuum što se može očitati u njegovom pristupu likovnom izražavanju.

Poučavanje likovnom kulturom i o likovnoj kulturi kod učenika doprinosi uvelike njegovom razvoju kao i razvoju psihomotoričkog/djelatnog, kognitivnog/spoznajnog i afektivnog/osjećajnog područja osobnosti i aktivnosti.

Novi izvori pružaju suvremenije perspektive te ukazuju na važnost likovne kulture u osnovnoj školi, uključujući i empirijske dokaze o utjecaju nastave likovne kulture na razvoj vizualnog mišljenja, preprekama i rješenjima uvođenja likovne kulture u školski program, te mišljenja različitih skupina o važnosti likovne kulture. U svom radu Maslaković i sur. (2018) analiziraju važnost likovne kulture u osnovnim školama u Srbiji. Cilj studije bio je procijeniti stavove učitelja i učenika o važnosti likovne kulture u osnovnom obrazovanju, kao i istražiti kakav utjecaj nastava likovne kulture ima na kreativnost učenika. Rezultati su pokazali da većina ispitanika smatra da je likovna kultura važna za cjelokupni razvoj djece, a također je utvrđeno da nastava likovne kulture može pomoći učenicima da razviju kreativnost, estetski

ukus i samopouzdanje. Ispitanici su također naglasili važnost integracije likovne kulture u druge predmete kako bi se poboljšala multidisciplinarna interakcija. Studija sugerira da je likovna kultura važan dio obrazovanja u osnovnoj školi te da nastava likovne kulture može imati pozitivan utjecaj na različite aspekte razvoja učenika. Rezultati ukazuju na potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se poboljšala i proširila nastava likovne kulture u osnovnoj školi u Srbiji, a može se primijeniti i na druge države koje žele razviti likovno obrazovanje u svojim osnovnim školama.

Rad autora Kuo i sur., (2022) predstavlja meta-analizu istraživanja koja su istraživala učinke umjetničkog obrazovanja na razvoj vizualnih misaonih sposobnosti. Meta-analiza je uključila 47 studija provedenih između 2000. i 2020. godine, a ukupno je sudjelovalo 8.705 sudionika. Rezultati meta-analize ukazuju na to da umjetničko obrazovanje ima pozitivan učinak na razvoj vizualnih misaonih sposobnosti, uključujući vizualno-prostorne sposobnosti, kreativnost i sposobnosti rješavanja problema. Nadalje, rezultati ukazuju na to da se pozitivan učinak umjetničkog obrazovanja na vizualne misaone sposobnosti posreduje kvalitetom umjetničkog programa, stručnosti nastavnika i motivacijom učenika. Sveukupno, nalazi ove meta-analize pružaju dokaze o važnoj ulozi umjetničkog obrazovanja u poticanju vizualnih misaonih sposobnosti, koje su bitne za uspjeh u mnogim akademskim i profesionalnim poljima.

Iz rada autorice Kenney (2021), može se zaključiti da umjetničko obrazovanje ima značajnu ulogu u osnovnoškolskom obrazovanju. Autorica ističe da umjetničko obrazovanje doprinosi razvoju kreativnosti, vizualnih i prostornih sposobnosti te razvoju emocionalne inteligencije kod učenika. Nadalje, autorica naglašava da umjetničko obrazovanje pomaže učenicima u razvijanju samopouzdanja, povećava njihovu motivaciju za učenjem i pozitivno utječe na ukupni akademski uspjeh. Osim toga, umjetničko obrazovanje može pomoći učenicima da razviju empatiju i razumijevanje drugih kultura i perspektiva. Autorica također ističe da je umjetničko obrazovanje važno jer priprema učenike za buduće poslove koji će zahtijevati kreativnost, inovativnost i vizualne sposobnosti. Stoga bi umjetničko obrazovanje trebalo biti neizostavni dio obrazovnog sustava u osnovnoškolskoj dobi kako bi se učenicima omogućilo sveobuhvatno obrazovanje i razvoj različitih vještina potrebnih za uspjeh u životu.

Linares pak 2020. obrađuje temu implementacije likovnog obrazovanja u osnovne škole identificirajući prepreke i rješenja za uspješnu integraciju umjetnosti u školski program. Autorica navodi da postoje prepreke poput nedostatka financijskih sredstava, nedostatka

stručnosti nastavnika u području umjetnosti, naglaska na standardiziranim testovima, kao i nedostatak vremena u školskom rasporedu. Ukratko, rad se bavi preprekama i rješenjima za uspješnu implementaciju umjetničkog obrazovanja u osnovne škole kako bi se osiguralo sveobuhvatno obrazovanje za učenike. Autorica predlaže nekoliko rješenja za prevladavanje prepreka u integraciji umjetničkog obrazovanja u osnovne škole. Jedno rješenje je pronalaženje dodatnih izvora financiranja, poput državnih ili privatnih donacija, kako bi se osigurala dovoljna sredstva za kupnju opreme i materijala za umjetničke aktivnosti. Zatim, autorica predlaže suradnju s lokalnim zajednicama i organizacijama (posebice umjetničkim), poput muzeja, galerija, kazališta, plesnih studija, itd. kako bi se učenicima omogućilo sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima i događajima izvan škole, te kako bi se mogli upoznati s različitim umjetničkim praksama i perspektivama. Uz to, autorica ističe važnost usavršavanja nastavnika u području umjetnosti kako bi bili sposobni poučavati umjetničke predmete na kvalitetan i kreativan način. Konačno, autorica naglašava potrebu za fleksibilnošću u organizaciji rasporeda, kako bi se osiguralo dovoljno vremena za likovno obrazovanje, te se također predlaže integracija umjetnosti u druge predmete kako bi se omogućilo interdisciplinarno učenje. Sva ova rješenja su usmjerena na prevladavanje prepreka u integraciji umjetničkog obrazovanja u osnovne škole i osiguravanje da učenici dobiju sveobuhvatno obrazovanje koje uključuje i umjetnost kao važan dio njihova razvoja.

Rettig i Ogle (2019) istražuju percepcije administratora, nastavnika i budućih nastavnika o likovnom obrazovanju u osnovnim školama. Rezultati istraživanja pokazuju da većina administratora i nastavnika prepoznaje važnost likovnog obrazovanja i vjeruje da umjetnost pomaže u razvoju kreativnosti, mašte i vizualne pismenosti kod učenika. Međutim, postoji i nedostatak podrške za likovno obrazovanje u školama, poput nedostatka vremena u rasporedu, nedostatka financijskih sredstava i nedostatka stručnosti nastavnika u području umjetnosti. Također, istraživanje pokazuje da budući nastavnici imaju manje iskustva u području likovnog obrazovanja te neki osjećaju manje samopouzdanja u poučavanju likovne kulture. Autori zaključuju da bi integracija likovnog obrazovanja u školski program trebala biti podržana i promovirana, a da bi se to postiglo potrebno je osigurati obrazovanje i osposobljavanje nastavnika za područje umjetnosti te osigurati dovoljna sredstva i resurse za likovno obrazovanje.

3. KURIKULUM NASTAVE LIKOVNE KULTURE

Nacionalni okvirni kurikulum je dokument kojim se učitelji, stručni suradnici i ostali djelatnici škole služe kako bi zajednički ostvarili i izvršili što bolji proces odgoja i obrazovanja u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim sustavima. Donosi se na nacionalnoj razini usuglašeno od strane gospodarskih, društvenih i kulturnih čimbenika kao i znanstvene i stručne javnosti pa i samih građana. Sam kurikulum temelji sa na nekoliko načela koja su usko povezana s ciljevima i učeničkim postignućima te je iznimno bitno da ih se svi sudionici pridržavaju pri izradbi, primjeni i izvedbi kurikuluma. Načela, koja su uporišta za izradbu i ostvarenje nacionalnoga kurikuluma, su: jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, obveznost općeg obrazovanja, europska dimenzija obrazovanja, horizontalna i vertikalna prohodnost, uključenost svih učenika u odgojno-obrazovni sustav, znanstvena utemeljenost, kompetentnost i profesionalna etika, demokratičnost – pluralizam, poštivanje ljudskih prava i prava djece, pedagoški i školski pluralizam, interkulturalizam. (Nacionalni okvirni kurikulum 2010.)

Osmišljen je s ciljem reguliranja planiranja, izvođenja i vrednovanja odgojno-obrazovnog procesa te se njime određuju odgojno-obrazovna svrha, ciljevi, ishodi, sadržaji i razine usvojenosti odgojno-obrazovnog procesa. Za kurikulum se kaže da je razvojan dokument iz razloga što je podložan promjenama i novim inovacijama u smislu poboljšanja obrazovanja.

Kurikulum odgovara na pitanja: što se uči i zašto, kako i na koji način te gdje i kada se uči.

Nacionalni okvirni kurikulum koristi se u izradi nastavnog plana, cjelokupnog procesa razrade predmetne strukture, određivanja predmeta i modula. Odnosno, koristi se za izradu predmetnih, školskih, ali i ostalih kurikulumskih dokumenata. Od velike važnosti su ciljevi, ishodi i očekivanja od učenika navedeni u kurikulumu, radi kojih učitelji lakše povezuju međupredmetne teme, te izbor fakultativnih i izbornih sadržaja s ciljem održavanja što kvalitetnije nastave. Podijeljen je na dvije odgojno-obrazovne razine (predškolski odgoj i obrazovanje i osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje) te na četiri odgojnoobrazovna ciklusa koji obuhvaćaju razrede od prvog osnovne do četvrtog razreda srednje škole (gimnazije ili strukovne).

Područja nacionalnog okvirnog kurikuluma su: jezično-komunikacijsko, matematičko, prirodoslovno, tehničko i informatičko, društveno-humanističko, umjetničko te tjelesno i zdravstveno.

Umjetničko područje nacionalnog okvirnog kurikulumu obuhvaća predmete likovnu kulturu, glazbenu kulturu, tjelesnu i zdravstvenu kulturu, književnost te druge srodne izborne i obavezne predmete. Očekivanja za učenje i poučavanje navedenih predmeta su za sve cikluse osnovnoškolskog obrazovanja pomno razrađena za: vizualnu, dramsku, filmsku, plesnu i glazbenu umjetnost te književnost, s obzirom na makro koncepte.

Npr. za predmet likovne kulture postoji zaseban kurikulum pod nazivom Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura i likovna umjetnost (2019). U dokumentu je navedena svrha i opis predmeta likovne kulture i likovne umjetnosti, koji su odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja, domene, te sadržaji, ishodi i razine usvojenosti sadržaja, povezanost s drugim predmetima i međupredmetne teme, učenje i poučavanje predmeta te vrednovanje usvojenosti ishoda.

4. NASTAVA LIKOVNE KULTURE

Likovna kultura jedan je od šest obaveznih predmeta u osnovnoškolskom obrazovanju od prvog do četvrtog razreda i provodi se jednom tjedno. Njena satnica reformom školstva 1997. reducirana je s dva sata tjedno na samo jedan sat što je vrlo mali broj nastavnih sati godišnje s obzirom na njezin značaj u razvoju učenikovih vještina i sposobnosti te na činjenicu da živimo u doba vizualne komunikacije pa i same socijalizacije gdje komuniciramo, izražavamo se i učimo medijima, fotografijama, videima, slikama.

Temelj nastave likovne kulture je u istraživačkom učenju, promatranju, realiziranju i stvaranju. Učenici samostalno istražuju umjetnost, spoznaju svijet oko sebe promatraju ga te na vlastiti način interpretiraju i realiziraju. Strukturu nastave likovnog odgoja i obrazovanja prati se učenički napredak u svim njegovim razvojnim fazama.

Ciljevi likovne kulture su razvoj kreativnog i kritičkog mišljenja, psihomotorni razvoj, poticanje kognitivnog razvoja, mašte, emocija, stjecanje novih sposobnosti i vještina koje će im biti od koristi u daljnjem likovnom napredovanju. Ciljevi nastave likovne kulture u nižim razredima u Hrvatskoj prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu najčešće uključuju:

- Razvijanje osnovnih sposobnosti i vještina crtanja, slikanja, modeliranja i grafičkog oblikovanja
- Razvijanje osjetilne i motoričke sposobnosti djece
- Razvijanje sposobnosti opažanja, pamćenja i mašte
- Upoznavanje djece s likovnom umjetnošću i kulturnom baštinom
- Razvijanje estetskog senzibiliteta i kritičkog promišljanja o likovnim ostvarenjima.

Nastava se provodi kroz niz likovnih zadataka i aktivnosti koje su prilagođene dječjoj dobi i razumijevanju te uključuju različite likovne tehnike poput crtanja, slikanja, modeliranja i grafike. Također se koriste različiti materijali i alati za rad, poput bojica, olovaka, tempera boja, glinamola i drugih. Učenici se upoznaju s likovnom umjetnošću i kulturnom baštinom kroz razgledavanje reprodukcija, posjete muzejima, galerijama i izložbama te analizu likovnih djela.

4.1. Razlika tradicionalne i suvremene nastave likovne kulture

Red, rad i disciplina pojmovi su koji se vežu uz tzv. tradicionalnu nastavu. Nastava se temeljila na pasivnom učenju te je najzastupljeniji oblik rada bio frontalni oblik uz jednosmjernu komunikaciju učitelj - učenik. Kod planiranja nastavnog procesa učitelji su, bez uključivanja učenika, imali glavnu riječ pa tako i kod realizacije sadržaja i samog vrednovanja. Cilj je bio kognitivno učenje, odnosno obuhvatiti što veći obujam znanja, nevezano za učinkovitost naučenog kod učenika u smislu dugotrajnog znanja. Kod predavanja učitelji bi imali glavnu riječ, uz korištenje udžbenika, krede i ploče, dok bi učenici pasivno slušali, a njihova samostalnost i individualni napredak bili bi zapostavljeni. Sama nastava prilagođavala se prosječnom učeniku.

Suvremenu nastavu može se opisati kao samostalnu, slobodnu i aktivnu, gdje se naglašava onaj koji uči, odnosno učenik, te u kojoj je i učitelj onaj koji i uči osim što poučava. Učiteljeva uloga predavača mijenja se u ulogu organizatora, suradnika i mentora. Za razliku od tradicionalne nastave, suvremenom se nastavom potiču razni oblici rada. Suradničko učenje, rad u paru, grupni rad samo su neki oblici rada koji su zastupljeni. I dalje postoji frontalni oblik rada, no sveden je na minimum. Učenici su uključeni u samu realizaciju nastavnog sadržaja kao i u vrednovanje postignutog. Vrednovanjem vlastitog rada i truda, ali i ostalih učenika učenici razvijaju kritično mišljenje i razmišljanje. Kolektivno znanje zamjenjuje se individualnim i učenik je afirmiran kao aktivni istraživač koji do cilja dolazi samostalno, istraživanjem i korištenjem intelektualnih napora.

4.2. Sadržaji likovne kulture

Sadržaji navedeni u kurikulumu za ostvarivanje odgojno-obrazovnog procesa podijeljeni su po razredima od prvog razreda osnovnoškolskog obrazovanja pa sve do četvrtog razreda srednjoškolskog obrazovanja te po domenama koje su podijeljene na (A) stvaralaštvo i kreativnost, (B) doživljaj i kritički stav i (C) umjetnost u kontekstu. Domene, iako podijeljene, njihovo međusobno preplitanje i dopunjavanje, dovodi do boljeg učeničkog rezultata. U ovom radu fokus je na sadržaju prva četiri razreda osnovne škole te se posebno obrađuju nastavne teme, tehnike i nastavne metode.

U svakom razredu osnovne škole ponuđene su četiri obavezne i dvije izborne teme. Likovna područja iz koji proizlaze teme i koja su zajednička za sva četiri razreda osnovne škole su crtanje, grafika, slikanje, modeliranje, građenje i dizajn. Točka i crta, Ploha, Boja, Površina,

Masa/Volumen i Prostor su teme koje proizlaze iz likovnih područja. Njihov redoslijed učitelju je primjer kako ih se može izvoditi dok glavni izbor u njihovom redoslijedu izvođenja i samoj izvedbi vodi baš učitelj te sam kombinira koje mu teme više odgovaraju uz sadržaj i ishode ostalih predmeta. Uz svaku nastavnu temu pridruženi su ključni pojmovi koje bi učenik trebao upoznati, svladati i kasnije koristiti. Kaže se da je nastavna tema namijenjena za učitelja dok su ključni pojmovi namijenjeni učeniku. Ključni pojmovi mogu biti zajednički za više tema, isti pojmovi mogu se koristiti u različitim područjima kao i u više nastavnih jedinica. Nastavni sadržaj predmeta likovne kulture, odnosno nastavne jedinice, raznolik je te od učenika iziskuje kreativnost, upornost, snalažljivost, preciznost te korištenje mašte kako bi ishodi bili što bolje ispunjeni te kako bi se ciljevi u potpunosti odradili.

Nastavni sadržaj ima svoju dubinu i opseg odnosno dimenziju. Opseg nastavnog sadržaja odnosi se na količinu informacija koje učenik mora steći i aktivnosti koje mora obraditi, dok je dubina sadržaja dubina znanja i stupanj odnosno kvaliteta naučenih činjenica. Pri odabiru nastavnog sadržaja učitelj mora paziti na razvojne mogućnosti učenika, na njihove sposobnosti i interese, opremljenost škole te svoju osposobljenost kao učitelja. U razrednoj nastavi minimalan broj sati predviđen je za promatranje likovnih djela, a najveći za likovnu disciplinu - slikanje.

U prvom i drugom razredu na satu likovne kulture veliku važnost imaju upoznavanje i učenje raznih tehnika i postupaka kojima učenici razvijaju finu motoriku. Koordinacija oka i ruke vrlo je bitna vještina kojom učenici moraju ovladati kako bi nesmetano mogli izvršavati buduće zadatke pred kojima će se naći. Vještine koja se također razvijaju su preciznost, fokus te sitni pokreti rukom. Važnost razvitaka fine motorike ne ovisi samo o nastavi likovne kulture već i o ostalim predmetima, fina motorika bitna je za grafomotoriku, pisanje te je također povezana sa samim govorom. U nastavi likovne kulture najlakše je, i učenicima najinteresantnije, razvijati finu motoriku crtanjem i igrom. Tema kojom se može razvijati ove vještine u prvom razredu je Crte po toku i karakteru gdje učenici raznim vrstama linija raznim likovnim tehnikama crtaju oblike. Primjer sata s temom: Crte po toku i karakteru, motiv: crte koje se smiju, crte kojima je hladno, crte koje se ljuti i crte koje bježe, likovna tehnika: olovka i flomaster.

Zabavnim pristupom i igrom učenici upoznaju razne materijale i tehnike koje će koristiti u nastavi likovne kulture ostvarujući svoje radove. Materijali i tehnike koje koriste u prvom

razredu su crtački: olovka, kreda, ugljen, tuš, slikarski: gvaš, tempere, kolaž papir i prostorno plastički: glina, glinamol, pastel, plastika.

Isto tako od njih se traži razumijevanje te razlikovanje raznih likovnih pojmova kao što su odnosi veće/manje, točka, crta, osnovne i izvedene boje, miješane boje, masa i prostor.

U drugom razredu učenikovo znanje nadopunjuje se grafičkim materijalima i tehnikama te digitalnom tehnologijom, uporabom fotoaparata i pametnog mobitela. Učenicima se predstavlja nova dimenzija sadržaja pa tako kreću učiti i produbljivati znanje o već naučenim pojmovima, tehnikama i materijalima. U drugom razredu tako više nije bitno samo znati što je crta, koje su osnovne, a koje izvedene, razliku između tijela i lika već kakve crte mogu biti, kontrasti boja, tople i hladne boje itd. Kao što je već napisano veliku važnost kod učeničkog izražavanja ima i njihova kreativnost i mašta jer se od njih u nastavnim temama traži iznošenje npr. njihovih osjećaja, razmišljanja ili doživljaja glazbe na papir. Napredovanjem učenici prepoznaju i razlikuju, na primjerima iz svakodnevnog života, oblike umjetnosti od crteža, slikarstva, skulpture pa sve do animiranog filma, dizajna i lutkarstva kao i zanimanja te kulturno umjetnička događanja.

Nastava likovne kulture u trećem i četvrtom razredu sada su već veći izazov za učenike. Slikanje je još uvijek najzastupljenija disciplina. Fina motorika, koordinacija, preciznost sada su usavršeni te su sadržaji složeniji. Sadržaji se proširuju i produbljuju te se tako od osnovnih likovnih pojmova istražuje dalje. Više se od učenika na primjer ne traži samo poznavanje osnovnih i duginih boja te kontrast osnovnih i tople hladne boje već učenik mora razumjeti tonsko stupnjevanje i komplementarni kontrast, čistoću boja te njihovu simboliku. Učenici upoznaju i nove različite vrste površina, reljefa te uče o simetriji i asimetriji. Što se tiče materijala i tehnika koje se koriste nema puno promjena. Uvedene su monotipija i kartonski tisak.

Crtež

Crtanje je jedno od likovnih područja u nastavi likovne kulture. Ono je najizravnija i najosnovnija metoda komunikacije i kreativnih aktivnosti. Koristi se još od samih početaka postojanja ljudi (dokazi otisaka dlanova i crteži životinja u spiljama). Danas, crtanje je za djecu ugodna aktivnost koja ih ispunjava te im olakšava komuniciranje s okolinom. Komuniciranje crtežom ne poznaje jezične, kulturalne ili starosne barijere.

Dolaskom u školu, na sate likovne kulture učenici se ne susreću s ničim njima nepoznatim, nego samo sistematično upoznaju i istražuju likovni jezik te se pred njih postavljaju određeni zadatci. U razrednoj nastavi likovne kulture crtanje je najzastupljenije područje.

Fotografija 1 Crtanje u razredu

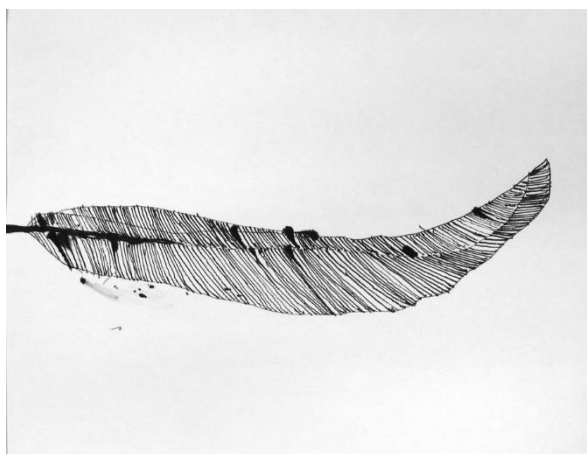
http://www.os-zamet-ri.skole.hr/skola/ploca/sijecanj_veljaca?news_id=665

preuzeto 19.09.2022.

Osnovni gradivni elementi crtanja su crta i točka. Likovne tehnike koje se koriste u likovnom području crtanja su flomasteri, kreda, ugljen, tuš i pero, tuš i kist, olovka. S većinom tehnika učenici su već upoznati u ranijim predškolskim danima te im njihovo korištenje ne predstavlja preveliki izazov. Tehnike s kojima se susreću po prvi put dodatno se objašnjavaju za vrijeme nastavnog sata te ih se upoznaje s njima i njihovim korištenjem. Motivi koji se najčešće koriste u nastavi su autoportret i portret, ljudski lik, kosa, životinje, priroda te stvari iz njihove okoline kao bicikl, automobil, omiljena igračka.

PRIMJER NASTAVNE JEDINICE
ZA 4. RAZRED

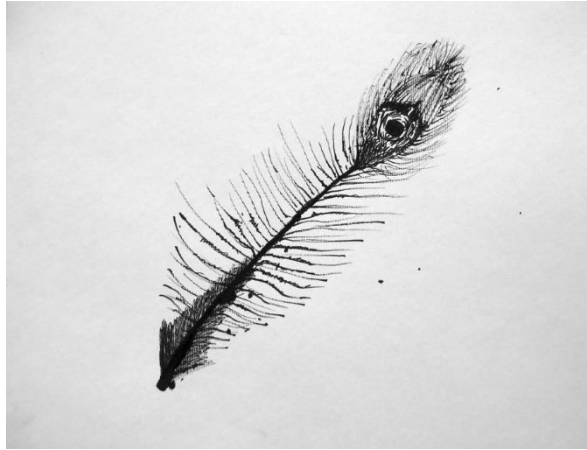
NASTAVNA CJELINA:	Točka i crta
NASTAVNA TEMA:	Crte po toku i karakteru
LIKOVNO PODRUČJE:	Crtanje
MOTIV:	Pero
LIKOVNI PROBLEM:	točka, crta, crtanje, niz, sakupljeno/raspršeno
LIKOVNE TEHNIKE:	tuš i drvce
OBRAZOVNA POSTIGNUĆA:	vizualno opaziti i istražiti doživljaj crta; izražavati se i stvarati točkama i crtama; razlikovati crte (vrsta, smjer, niz).
NAČIN RADA:	prema promatranju
OBLICI RADA:	frontalni, individualni
METODE RADA:	analitičko promatranje, građenje
KORELACIJA:	Matematika - vrste crta, dodavanje

Crtež 2 Pero

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pero05.jpg>

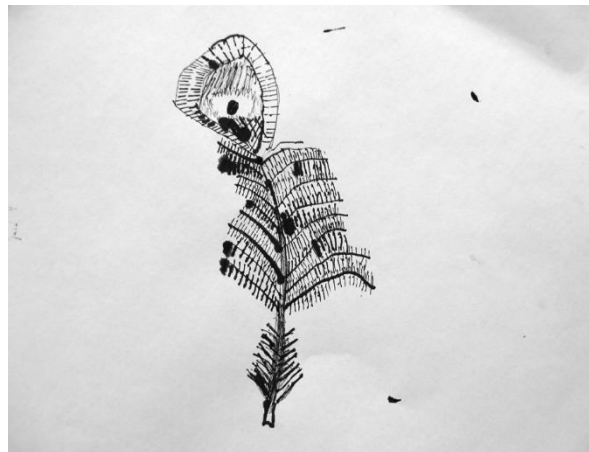
preuzeto: 19.09.2022.

Crtež 3 Paunovo pero

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pero01.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Crtež 4 Pero

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pero02.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Slikarstvo

Drugo likovno područje koje se koristi najviše uz crtanje u osnovnom školovanju je slikanje. Jedna od razlika između crtanja i slikanja je to što crtanje može biti osnova slikanja, no slikanje ne može biti osnova crtanju. Slikarstvo se kod djece događa spontanim istraživanjem te je bezbrižno dok za učenike može biti ujedno izazovno, jer se od njih očekuje korištenje raznih tehnika, uvjetovani su vremenski i svjesni kako će biti ocjenjeni te isto tako može biti zadovoljavajuće.

Fotografija 5 Slikanje u razredu

<https://www.dv-ivancica.hr/index.php/galerija/2021>

preuzeto: 19.09.2022.

Postoje razne vrste slikarskih produkata i tehnika kao slike na platnu, ulja na platnu, akvarelne slike, akrilne slike i slično. Gradivni materijal slikarstva je ploha, koja može biti ravna, zaobljena, tamna, svjetla. Dok tehnike koje se koriste kako bi se ploha ostvarila su kolaž, tempere, pastele, akvarel, mozaik, ulje i gvaš.

Početak osnovnoškolskog obrazovanja učenike je važno voditi i usmjeravati te im ukazati što sve mogu slikanjem. Važno je eksperimentiranje i istraživanje koje učenike može dovesti do novih spoznaja, kako bi zadovoljili vlastiti osjećaj važnosti u provođenju procesa nastave. Učenici od 1. do 4. razreda mogu izraziti mnoge stvari slikanjem! Neki od mogućih načina njihova izražavanja kroz umjetnost uključuju:

- Osjećaje - učenici mogu koristiti boje, oblike i linije da bi prikazali osjećaje poput sreće, tuge, straha ili ljubavi.
- Predmete - učenici mogu slikati predmete iz svakodnevnog života, kao što su igračke, odjeća ili hrana.
- Fantazije - slikanje fantazijskih likova, poput zmajeva ili jednoroga, može pomoći učenicima da izraze svoju maštovitost i kreativnost.
- Priče - učenici mogu slikati scene iz knjiga ili priča koje su pročitali, ili stvoriti vlastite priče i izraziti ih slikanjem.
- Prirodu - slikanje prirode, poput stabala, cvijeća ili životinja, može pomoći učenicima da izraze svoju povezanost s prirodom.

Autorice Vuković i Šunjić 2021. su istražile ulogu umjetnosti u razvoju dječje kreativnosti. U istraživanju je sudjelovalo 300 učenika od prvog do četvrtog razreda. Rezultati su pokazali da je sudjelovanje u likovnim aktivnostima poput slikanja, crtanja i modeliranja povezano s povećanom kreativnošću i maštovitošću kod djece. U istraživanju "Učenje kroz umjetnost: primjena likovne umjetnosti u osnovnoškolskom obrazovanju" (Krizmanić, 2019) sudjelovalo je 150 učenika od prvog do četvrtog razreda. Rezultati su pokazali da se korištenjem likovnih aktivnosti u nastavi može potaknuti razvoj kreativnosti, samopouzdanja i socijalnih vještina kod učenika. Ova dva rada potvrđuju da likovne aktivnosti, primjerice slikanje, mogu biti vrlo korisne u razvoju kreativnosti i drugih vještina kod djece u dobi od 1. do 4. razreda.

PRIMJER NASTAVNE JEDINICE ZA **2. RAZRED**

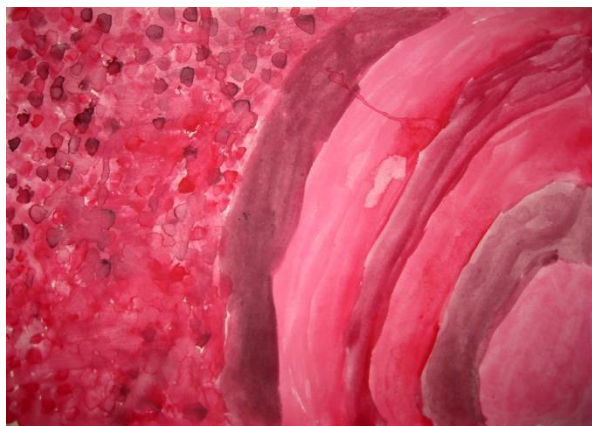
NASTAVNA CJELINA:	Boja
NASTAVNA TEMA:	kontrast toplo-hladno
LIKOVNO PODRUČJE:	slikanje
MOTIV:	Osjećaj ljubavi
LIKOVNI PROBLEM:	tonovi toplih i hladnih boja
LIKOVNE TEHNIKE:	gvaš
OBRAZOVNA POSTIGNUĆA:	uočiti i izražavati tonove toplih boja
NAČIN RADA:	prema izmišljanju
OBLICI RADA:	frontalni, individualni
METODE RADA:	razgovor, variranje
KORELACIJA:	priroda i društvo - simbolika boja u prirodi
REPRODUKCIJA:	Paul Klee: Vrt ruža, 1920.

Slika 6 Osjećaj ljubavi

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/ljubav01.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Slika 7 Osjećaj ljubavi

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/ljubav04.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Slika 8 Osjećaj ljubavi

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/ljubav06.jpg>

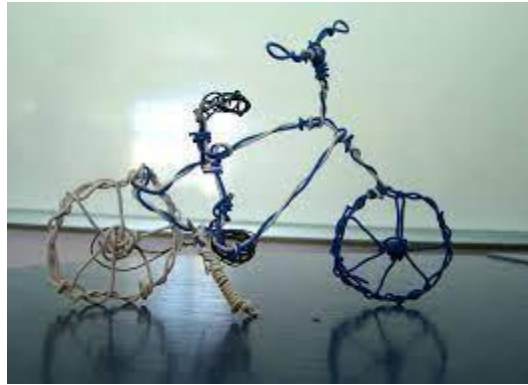
preuzeto: 19.09.2022.

Modeliranje i građenje

Za modeliranje i građenje može se reći da su 3D umjetnosti. Vrlo je važno za djecu školske dobi da stvaraju modeliranjem i građenjem raznim materijalima. Ovakav način stvaranja umjetnosti se bitno razlikuje od crtanja i slikanja. U ovom se području učenici, koji imaju averzije prema izražavanju na ravnoj plohi, imaju šanse izraziti na posve drugačiji način. Modeliranje i građenje su vrlo zahvalna likovna područja što se tiče učeničkih aktivnosti tokom sata. Učenici su fizički aktivni, ustaju, kreću se oko stola, isprobavaju teksture, podižu modele i istražuju kako bi uspješno izvršili zadatke, što se uvelike razlikuje od likovnog područja gdje učenici sjede i slikaju ili crtaju.

U kratkom osvrtu na dva istraživanja potvrđuje se važnost stvaranja modeliranjem i građenjem raznim materijalima za učenike nižih razreda osnovne škole, kao i njihov pozitivan utjecaj na razvoj kognitivnih i motoričkih vještina. Kovačević i Šimić su 2018. proveli istraživanje u kojem je sudjelovalo 50 učenika predškolske dobi te su rezultati pokazali da je modeliranje plastelinom pozitivno utjecalo na razvoj kognitivnih vještina kao što su sposobnost rješavanja problema, pažnja i koncentracija. U istraživanju Čudina-Obradović i Jurčević, (2016) provedenom na temu "Razvoj vještina građenja kod učenika nižih razreda osnovne škole korištenjem različitih materijala" sudjelovalo je 120 učenika od prvog do četvrtog razreda.

Rezultati su pokazali da su učenici koji su imali priliku raditi s različitim materijalima (npr. blokovi, konstrukcijske igre, lego kocke itd.) pokazali značajno bolje razumijevanje prostornih odnosa i razvoj finih motoričkih vještina.

Fotografija 7 Modeliranje i građenje

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/nastavnici.htm>

[preuzeto 19.09.2022.](#)

Kao što je već navedeno, ovo je trodimenzionalna umjetnost i samim time gradivni elementi su volumen i prostor. Unutar ovog područja učenici rade u raznim tehnikama. Glina, glinamol, plastelin, gips, drvo, žica i papir samo su neke od tehnika koje će koristiti.

Ogier (2017) u svom radu ističe kako je glina veoma bitna likovna tehnika u osnovnoškolskom obrazovanju, te kako bi trebalo češće koristiti tu tehniku u nastavi likovne kulture. Navodi da je otkrila kako glina ima skoro pa odlične učinke na djecu. Kao primjer uzela je dječaka iz škole u kojoj je radila. Susrela se s desetogodišnjakom koji je imao problema s komunikacijom i praćenjem nastave, nije se uspio uklopiti i prilagoditi u svakodnevicu nastave, dok je na satu likovne kulture glinom izrađivao prekrasne radove te o njima pričao, objašnjavao ih i raspravljao o njihovim posebnostima.

Ciljevi koje navode Callaway i sur., 2013. prema Arts in school project team 1990. koji se postižu učenjem i poučavanjem trodimenzionalne umjetnosti su:

- povećanje taktilnih osjetila

- razviti svijest o teksturi, obliku, veličini
- razvijati manipulativne vještine
- razvijati osjećaj za prostor
- potaknuti dječju ekspresiju emociju na kreativan način
- poticati jezični razvoj
- obogatiti vizualnu osviještenost

Učitelji za vrijeme modeliranja i građenja koriste razne modele po kojima učenici mogu izrađivati vlastite skulpture, no isto tako učenici izrađuju skulpture prema vlastitoj mašti. Callaway u svojoj knjizi „Teaching Art and Design in the Primary School“ naglašava važnost planiranja sata, usmjeravanja i poučavanja učenika kako se oni sami ne bi vratili istim ograničenim idejama koje se iznova ponavljaju.

Problemi koji se mogu pojavljivati u provođenju nastave modeliranja i građenja su: prostor, sredstva i opremljenost škole i sama hrabrost učitelja o izvođenju takve nastave.

PRIMJER NASTAVNE JEDINICE ZA **3. RAZRED**

NASTAVNA CJELINA:	Površina
NASTAVNA TEMA:	Visoki, niski i udubljeni reljef
LIKOVNO PODRUČJE:	Modeliranje i građenje
MOTIV:	pahulja
LIKOVNI PROBLEM:	visoki, niski, udubljeni reljef, zrcaljenje, udubljeno/ispupčeno
LIKOVNE TEHNIKE:	Aluminijska folija
OBRAZOVNA POSTIGNUĆA:	uočavati i izražavati doživljaj mase i prostora u niskom, visokom i udubljenom reljefu.
NAČIN RADA:	Prema promatranju
OBLICI RADA:	frontalni, individualni
METODE RADA:	Analitičko promatranje, građenje
KORELACIJA:	priroda i društvo – reljef i zrcaljenje u prirodi
REPRODUKCIJA:	Astečki kalendar, 16. st

Fotografija 9 Pahulja

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pahulja02.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Fotografija 10 Pahulja

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pahulja03.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Fotografija 11 Pahulja

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/pahulja05.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Grafika

Grafika je koliko jednostavna toliko i složena. Jednostavnost se može vidjeti u otiscima stopala u pijesku ili obuće u snijegu, dok se složenost vidi u radovima raznih poznatih slikara. U nastavi se može koristiti za bilo koju dobnu skupinu. Razne su mogućnosti istraživanja i eksperimentiranja učenika. Grafikom učenici izrađuju kopije svojih originalnih radova koji ostaju sačuvani. Omogućeno im je eksperimentiranje i istraživanje procesa na tim kopijama radova bez straha od griješenja.

Fotografija 12 Monotipija

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/monotipija.htm>

preuzeto: 19.09.2022.

Medij grafike je otisak koji se dobiva bojanjem neke matrice i njezinim pritiskanjem o papir. Tehnike koje se koriste u ovom likovnom području dijele se na tehnike: visokog, dubokog i plošnog tiska. Tehnike visokog tiska su linorez, drvorez i kartonski tisak, dubokog bakrorez, bakropis i ostali. U razrednoj nastavi najčešće korištene tehnike su plošnog tiska: monotipija, sitotisak i litografija. Monotipija je tehnika koja se razlikuje od drugih po tome što ona jedina daje samo jedan otisak, a sve ostale tehnike ih multipliciraju.

PRIMJER NASTAVNE JEDINICE ZA
3. RAZRED

NASTAVNA CJELINA:	Boja
NASTAVNA TEMA:	Komplementarni kontrast
LIKOVNO PODRUČJE:	grafika
MOTIV:	Tepih od lišća
LIKOVNI PROBLEM:	Komplementarni kontrasti
LIKOVNE TEHNIKE:	monotipija
OBRAZOVNA POSTIGNUĆA:	uočiti, prepoznati i izražavati komplementarne odnose i kontraste boja.
NAČIN RADA:	Prema zamišljanju
OBLICI RADA:	frontalni, individualni
METODE RADA:	Analitičko promatranje, kombiniranje
KORELACIJA:	priroda i društvo – kontrasti u prirodi
REPRODUKCIJA:	-

Slika 13 Tepih od lišća

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/Lisce01.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Slika 14 tepih od lišća

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/Lisce02.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Slika 15 Tepih od lišća

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/Lisce06.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Primijenjeno oblikovanje - dizajn

Dizajn je umjetničko oblikovanje nekog predmeta za njegovu upotrebu. Učenjem i poučavanjem dizajna učenici imaju priliku istraživati njima poznate, nepoznate i neobične materijale. Dizajn je usko povezan s ostalim likovnim područjima. Učenje može biti usmjereno na korištenje raznih materijala koji se pričvršćuju na podlogu pomoću raznih tehnika s kojima su učenici već upoznati. Razlikuje se industrijski, grafički i tekstilni dizajn.

Fotografija 16 Oblici dizajna

<https://www.primarydt.co.uk/>

preuzeto: 19.09.2022.

Korištenjem raznih materijala učenike se potiče na razvijanje senzornih osjetila kao i vizualnog doživljaja. Likovno područje dizajna za učenike od 1. do 4. razreda osnovne škole je vrlo zanimljivo i korisno iz razloga što potiče kreativnost, razvija prostorne i vizualne sposobnosti, poboljšava finu motoriku i senzornu percepciju te potiče timski rad. Učenici kroz primjenu dizajnerskih elemenata u svojim radovima također uče o bojama, oblicima, proporcijama i drugim elementima likovnog jezika. Kroz ovo područje učenici mogu razviti sposobnost promišljanja o funkcionalnosti predmeta, kao i razumijevanje osnovnih principa dizajna. Kroz rezultate više znanstvenih radova može se potvrditi dobrobit primjene dizajna na nastavi u osnovnoj školi. Na temelju istraživanja Yüksel i Gül (2021) na uzorku od 66 učenika 2. i 3. razreda koji su sudjelovali u programu u kojem su dizajnirali i izradili svoj vlastiti proizvod pokazalo se da je program pozitivno utjecao na kreativnost i stavove učenika prema dizajnu. Karaküçük i Canbulat (2019) u rezultatima istraživanja provedenog na uzorku od 30 učenika 1. i 2. razreda koji su sudjelovali u programu u kojem su dizajnirali i izradili svoje vlastite igračke navode da su rezultati pokazali značajno poboljšanje u razvoju kreativnosti i fine motorike učenika. Yalçın i Kırıcı 2018. provode istraživanje na uzorku od 90 učenika 3. i 4. razreda koji

su sudjelovali u programu u kojem su učili osnove grafičkog dizajna. Rezultati su pokazali značajno poboljšanje u sposobnostima vizualne percepcije učenika. Ovi radovi pokazuju kako primjena dizajna u nastavi može pozitivno utjecati na razvoj različitih sposobnosti i vještina učenika od 1. do 4. razreda osnovne škole. Ogier (2017) u svom radu navodi tehnike koje bi se mogle koristiti u nastavi poučavanja dizajna, prikaz tehnika:

Stitching and embroidery	Blink fabric/sacking/canvas/hessian Fabric swatches Needles Threads	www.dmccreative.co.uk/Education/How-To/Stitching-Guides/Embroidery-Stitches.aspx www.thesewingdirectory.co.uk/embroidery-stitches	Look at examples of American quilting: www.alpeoplequilt.com/magazines-more/american-patchwork-and-quilting
Tie-dye	White cotton squares/t-shirt/pillow cases, etc. Procion dyes Buckets Scissors Fixative, such as salt Gloves Elastic bands or plastic string Pegs and drying line Rags for mopping up spills	www.instructables.com/id/How-to-tie-dye-an-old-white-shirt-or-a-new-shirt- www.ritsstudio.com/techniques/creative-techniques/how-to-tie-dye-using-the-bucket-method	
Up-cycling	Old clothes and fabrics Buttons and beads Scissors Needles and cotton Unwanted furniture and household items Joining materials such as PVA, staples, tape, etc.	www.upcyclethat.com/dog-sculptures/6583	Teach children about sustainability and recycling. Cut old clothing into pieces and join them up in unconventional ways: use sleeves for a scarf, cut trousers to make them into a skirt, make a skirt into a hat. Use tightly twisted plastic bags, fashioned electrical wire, etc. to create bangles, necklaces and other types of jewellery.

Craft and making techniques	Resources needed	Instructions/online tutorials	Notes
Batik	Washable gel glue Flour Wax and batik kettle Tjanting Wax crayon Kitchen paper Cotton fabric Acrylic paint (mix non-washable PVA into poster paint) Dylon Paint brushes Bucket for soaking Dryer or iron	www.thatartistwoman.org/2008/07/kid-friendly-batik.html www.youtube.com/watch?v=8hi3cG4RxNE www.youtube.com/watch?v=ohJxPCte_FM www.auntannie.com/SurfaceDesign/CrayonBatik/	Glue batik Flour batik Hot wax batik Crayon batik Look at examples of batik from around the world: www.batikguild.org.uk
Decoupage	Collage material, images and photos Scissors/craft knife Tweezers Foam Wooden support or old furniture, etc. Glue Glue brushes Varnish	www.thecraftcorner.co.uk/how-to-3d-decoupage-1-w.asp	Foam pads as a support for decoupage can be a good way to introduce children to this craft technique.
Felt-making	Towel Bamboo place mat Netting Washing up liquid Soap Cloth Wool fibre	www.youtube.com/watch?v=jNMs2LSXq70	It looks satisfyingly simple on this tutorial.

Flower pressing	Flowers Heavy books Flower press	www.funnyhowflowersdothat.co.uk/pressing-flowers www.redtedart.com/how-to-press-flowers	Look at examples of historic festivals, where flowers are used to decorate, such as Derbyshire's Well-Dressing, www.projectbritain.com/welldressing
Fusing fabrics and applique	Fabric swatches Plastics and netting, such as fruit sacks PVA glue Needles Threads Paint Scrim Baking parchment Iron	www.colouricious.com/?v=79cba1185463	This website is a huge resource of textile artists to look at and inspiring ideas for textile projects. There are excellent video tutorials of the different techniques, which show demonstrations in a clear way. www.thespruce.com/quilting-4127498
Knitting and crochet	Knitting needles Yarn	www.learn2knit.co.uk/howtoknit.php	Take your time by following the written instructions; crochet instructions are on a separate tab.
		www.youtube.com/watch?v=jTAV-S7Zlys	Learn along with the video tutorial.
Knotting	Yarn, cord, string, etc. Beads Twigs, etc.	www.free-macrame-patterns.com/learn-macrame.html	This website shows you a huge range of knotty designs for making macramé.
		www.youtube.com/watch?v=nN9mWxPAkZM	This simple video shows you exactly how to create a range of knots.

PRIMJER NASTAVNE JEDINICE ZA **3. RAZRED**

NASTAVNA CJELINA:	Masa i prostor
NASTAVNA TEMA:	dizajn
LIKOVNO PODRUČJE:	Dizajn/modeliranje i građenje
MOTIV:	stolac
LIKOVNI PROBLEM:	Oblik i namjena
LIKOVNE TEHNIKE:	Papir i plastika
OBRAZOVNA POSTIGNUĆA:	povezati izgled oblika kojima se svakodnevno služi s njihovom namjenom.
NAČIN RADA:	Prema zamišljanju
OBLICI RADA:	frontalni, individualni
METODE RADA:	Analitičko promatranje, građenje
KORELACIJA:	priroda i društvo – prostor u kojem živimo
REPRODUKCIJA:	-

Fotografija 17 Stolac

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/stolac02.jpg>

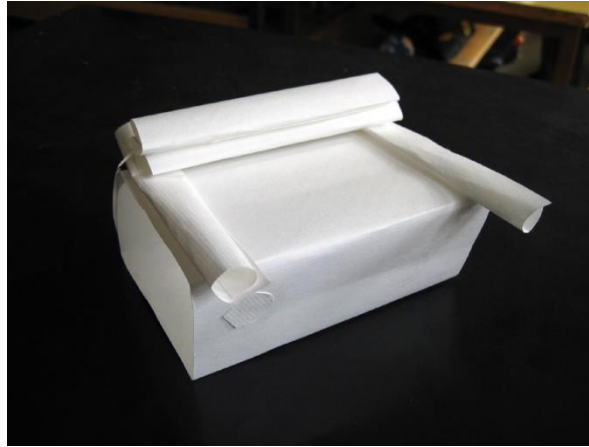
preuzeto: 19.09.2022.

Fotografija 18 Stolac

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/stolac04.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

Fotografija 19 Stolac

<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/konstruktor/radovi/stolac06.jpg>

preuzeto: 19.09.2022.

4.3. Metode rada u likovnoj kulturi razredne nastave

Za uspješno provođenje nastave vrlo je bitna priprema učitelja za svaki nastavni sat koji mu dolazi. Uz odabir sadržaja, određivanje ključnih pojmova, ciljeva, ishoda, zadataka, jedna od bitnih stavaka također su metode rada. Metode su namijenjene kako učenicima tako i učiteljima. One su načini kojima učenici u nastavi stječu nova znanja, psihofizičke sposobnosti te nove vještine potrebne za svladavanje nadolazećih zadataka. Sam izbor metoda ovisi o nastavnom sadržaju, ciljevima i zadacima, trajanju nastavnog sata, mentalnoj dobi učenika, njihovom predznanju, specifičnostima, motivaciji te o mogućnostima i materijalnim uvjetima škole. Vrlo važno je dobro odabrati metode za obradu pojedinih sadržaja kako bi se što bolje postiglo razvijanje učenikovih sposobnosti, divergentnog razmišljanja te kreativnog mišljenja i same kreativnosti.

Metode u nastavi likovne kulture podijeljene su na opće metode i specifične likovne metode. U nastavi likovne kulture većina autora se slaže oko podjele općih nastavnih metoda. Babić (1978) metode dijeli na metode usmenog izlaganja, metode razgovora i metode demonstracije, dok u svojoj knjizi Roca (1979) Babićeve metode nadopunjuje metodom rada na tekstu, laboratorijskog rada (praktični rad učenika) i metodom grafičkih radova (Roca, 1981).

Prema Grgurić i Jakubinu (1996) nastavne metode podijeljene su na analitičko promatranje, metodu likovnog scenarija, metodu razgovora, metodu demonstracije, metodu rada s tekstom, metodu usmenog izlaganja, građenje likovnim elementima, kombiniranje, variranje i razlaganje.

Kao što je već navedeno, postoje i specifične metode koje su se razvile zbog specifičnih zahtjeva predmeta likovne kulture. Karlavaris (1991) u svom radu specifične metode dijeli na metodu likovno-estetske komunikacije, metodu istraživanja, metodu kompleksnosti i metodu autonomnih postupaka. Svaka ova metoda ima po dvije pod metode:

- a) Likovno-estetska komunikacija se sastoji od metode estetskoga kultiviranja i metode umnožavanja i elaboriranja likovnog senzibiliteta
- b) Metoda istraživanja se sastoji od metode transponiranja i metode posrednih stimulansa,
- c) Metoda kompleksnosti se sastoji od metode preplitanja i metode izmjeničnih utjecaja
- d) Metoda autonomnih postupaka se sastoji od metode alternativa i varijanti i metode osvješćivanja likovnoga senzibiliteta.

Navedene metode su manje prisutne u nastavnoj praksi u odnosu na likovne metode prema Grgurić i Jakubin (1996).

4.4. Ishodi i zadatci likovne kulture

Ishodi i zadatci u odgoju i obrazovanju međusobno su usko povezani pojmovi te se isprepleću baš kao i odgoj i obrazovanje. Cilj nastavnog sata je odredište kamo se želi stići ili što se želi postići, dok su zadatci niz postupaka koji vode k tom cilju.

Gledajući usmjerenje odgoja i obrazovanja Somolanji i Bognar (2008) u svom radu objašnjavaju kako postoji individualni aspekt koji se odnosi na spoznajne, psihomotorne i doživljajne interese i društveni aspekt koji odnosi se na biološke, socijalne i samoaktualizacijske potrebe. Shodno tome odgoj povezuju s društvenim aspektom, a obrazovanje s individualnim. Ciljevi i zadatci su podijeljeni na individualni i društveni aspekt pa se u konačnici ciljeve i zadatke iznosi i kao odgojnu i kao obrazovnu intenciju, i kao društveni i kao individualni aspekt.

Prema kurikulumu likovne kulture cilj nastave je stjecanje trajnih sposobnosti, znanja i vještina u likovnom izražavanju koje učeniku koriste za razvijanje likovnog govora, umjetničke percepcije, rješavanja problema i donošenja estetskih prosudbi. Cilj nastave likovne kulture razlaže se u tri temeljne zadaće. Te zadaće određuju ključni oblici likovne pismenosti učenika i upućuju na povezanost vizualne percepcije, likovnog stvaralaštva i učenja. Učenik treba steći i razvijati sljedeće sposobnosti, znanja i stavove:

- a) Sposobnosti; usmjereno likovno opažanje, razumijevanje i primjena likovnih tehnika i sredstava, samostalni i suradnički, praktični i stvaralački rad, vizualno, kritičko i stvaralačko mišljenje, likovna/vizualna komunikacija, uspostavljanje korelacijskih veza nastave likovne kulture sa sadržajima drugih nastavnih predmeta, estetska prosudba likovnoga rada, umjetničkoga djela i okoline
- b) Znanja; poznavanje i razumijevanja likovnih pojmova i sadržaja iz nastavnih tema, poznavanje i razumijevanje umjetničkih područja slikarstva, kiparstva, arhitekture, primijenjene umjetnosti i dizajna te novih medija, poznavanje kulturne baštine (svjetska, nacionalna, etno umjetnost).
- c) Stavove; pozitivan odnos prema estetskim vrijednostima likovnoga rada (osobnoga i drugih učenika), umjetničkoga djela te radnog i životnog okruženja, zainteresiranost i skrb za kulturnu i prirodnu baštinu.

Pri postavljanju nastavnih ciljeva važno je voditi računa o postignućima u kognitivnom, psihomotornom i afektivnom području. Za svako to područje postoje razine postignuća te glagoli kojima se opisuju očekivane izvedbe npr.: definirati, opisati, razlikovati, ilustrirati, dizajnirati, kategorizirati, stvoriti...

Također jedna od bitnih stavaka određivanja nastavnih ciljeva jest ostvarivost samog cilja, a njegovo ostvarenje mora biti mjerljivo.

4.5. Vrednovanje u nastavi likovne kulture

Vrednovanje je posljednja etapa u nastavnom satu. Svrha vrednovanja je unapređivanje učenja i razvoj učenika. Pravovremena, iskrena, točna informacija učitelja o učeničkom radu, trudu, zalaganju. Vrednovanje ima zadaću poticanja, a „stalno odobravanje onoga što učenik stvara, bez obzira na trud koji ulaže u proces i samo stvaranje i kvalitetu svog rada, može imati negativne posljedice za učenika.“ (Tanay, 2002) Postoje dvije vrste vrednovanja:

- a) Sumativno vrednovanje: vrednujemo učenikovo trenutno znanje, sposobnosti i vještine, njego,
- b) Formativno vrednovanje: konstantno praćenje učenikove dinamike i napretka tokom cijele godine.

Također postoje i tri pristupa vrednovanju:

- a) Vrednovanje za učenje je kontinuirano praćenje učenikovog napretka i znanja kroz cijelu godinu, odvija se za vrijeme učenja i poučavanja. Ono ne rezultira ocjenom već korisnom povratnom informacijom te pomaže u budućem planiranju i unapređivanju učenja i poučavanja,
- b) Vrednovanje kao učenje je pristup vrednovanju koji se temelji na ideji da učenici aktivnim uključivanjem u proces vrednovanja uz podršku učitelja uče
- c) Vrednovanje naučenog za razliku od ostala dva pristupa najčešće rezultira ocjenom učenikova postignuća, provodi se na kraju neke cjeline ili na kraju školske godine.

Uz tri navedena pristupa vrlo je bitno napomenuti vršnjačko vrednovanje i samovrednovanje učenika. Vršnjačko vrednovanje je aktivno uključivanje učenika u raspravu glede vrednovanja gdje iznose svoja mišljenja i daju povratnu informaciju o radu i napretku ostali učenika Samovrednovanje učenika je proces razmišljanja o vlastitom procesu učenja i poučavanja, o vlastitom trudu, napretku, stečenim znanjima i postignućima, gdje učenik uči prepoznati i vrednovati svoj napredak te na temelju stečenih informacija prilagođava vlastito buduće učenje i poučavanje i postavlja nove ciljeve.

Kušćević i sur., (2010) u svom istraživanju provedenom u dvije osnovne škole u četvrtim razredima navode kako učenici vole biti ocjenjeni broičano i opisno. Velika većina ispitanika oko 80% navodi kako imaju „odličan“ uspjeh iz predmeta likovna kultura no kako ga smatraju

srednje bitnim predmetom u svom školovanju. Autori navode da veliku većinu učenika motivira „dobra“ ocjena od strane učitelja za daljnje učenje. Također rezultati istraživanja pokazali su da učenici znaju elemente koje im učitelji ocjenjuju, no ne sve. Nastavno na ovo provedeno istraživanje učiteljima je dano na znanje kako bih trebali prije svakog vrednovanja učenicima objasniti koji se elementi vrednuju, kako i zašto.

Sumativno vrednovanje je evaluacija učenika koja se obično provodi na kraju nekog vremenskog razdoblja, poput kraja semestra, polugodišta ili školske godine. Cilj sumativnog vrednovanja je dati konačnu procjenu znanja i vještina učenika. Učenici se ocjenjuju na temelju testova, ispita, projekata, zadaća i drugih aktivnosti koje su obavili tijekom određenog vremenskog razdoblja. Ove ocjene se obično koriste za donošenje konačnih zaključaka o tome je li učenik uspio ili nije uspio postići zacrtane ciljeve i standarde. S druge strane, formativno vrednovanje je kontinuirani proces praćenja učenja učenika tijekom cijelog vremenskog razdoblja učenja. Smolej i Dolničar (2017) analiziraju primjenu sumativnog i formativnog vrednovanja u likovnom odgoju u prva četiri razreda osnovne škole. Cilj je pomoći učenicima da razviju svoje znanje i vještine kroz povratne informacije koje dobiju od učitelja ili drugih evaluacijskih alata. Formativno vrednovanje obično uključuje manje formalne i česte provjere znanja, poput usmenih odgovora, pisanja dnevnika, samoprocjena, grupnih rasprava i sl. Ove povratne informacije učiteljima i učenicima pružaju korisne informacije o tome gdje se učenici nalaze u svojem učenju i gdje trebaju poboljšati. Šteh (2016) opisuje primjenu formativnog praćenja razvoja učenika na području likovne umjetnosti i ističe važnost prilagodbe metoda vrednovanja individualnim potrebama učenika.

Đuranović i Čampara (2019) ukazuju na važnost primjene formativnog vrednovanja u nastavi likovne kulture kao sredstva za poboljšanje kvalitete nastave, a Kryeziu i Krasniqi (2018) ističu izazove i prilike u primjeni formativnog vrednovanja u likovnoj edukaciji. Kombiniranje obiju metoda vrednovanja može biti korisno za postizanje optimalnih rezultata u učenju. Sumativno vrednovanje pruža konačnu procjenu znanja i vještina učenika na kraju određenog vremenskog razdoblja, dok formativno vrednovanje pruža kontinuiranu povratnu informaciju o tome kako učenici napreduju tijekom cijelog vremenskog razdoblja učenja.

5. DOBROBITI LIKOVNOG IZRAŽAVANJA KOD DJECE

Kao što je već spomenuto, likovno izražavanje djece ima mnogo benefita, od razvoja motoričkih i socijalni vještina i sposobnosti do iskazivanja vlastitih emocija i stavova. Učenik na nastavi likovne kulture ima slobodu izražavanja te mu se daje prilika da na svoj način prikaže kako on vidi i razumije svijet oko sebe. Autori Farokhi i Hashemi u svom radu zaključili su na temelju dobiveni rezultata istraživanja da djeca likovne tehnike odabiru prema trenutnom raspoloženju. Posebice za djecu mlađe dobi, kist, papir i olovka pokazali su se najboljim medijima da iskažu svoje najdublje želje, nadanja i strahove (Farokhi i Hashemi, 2011).

Likovnu umjetnost učenici počinju procesom promatranja djela, njegovim analiziranjem i vlastitom interpretacijom tog djela. Za svakog učenika može se očekivati različite rezultate, svaki učenik će djelo doživjeti na sebi jedinstven način te će u njemu pobuditi emociju koju ne mora dijeliti s ostalima. Samostalnim učeničkim radom i izražavanjem vlastitih misli, osjećaja i zaključaka o nekom radu učeniku se daje na važnosti, prihvaćaju se njegovi stavovi i ideje te to dovodi do povećanja njegovog samopouzdanja. Predmet likovne kulture u osnovnoškolskom obrazovanju također ima mnogo beneficija i za same učitelje. Svaki umjetnički rad učenika jedinstven je i učitelju olakšava shvaćanje učenikove „srži“. U dječjim radovima učitelji prepoznaju u kojoj fazi likovnog izražaja je dijete te što od njega mogu očekivati, gdje mu pomoći i kako ga poticati. Moguće je primijetiti suočava li se učenik s kojom poteškoćom, ima li problem prepoznavanja i razlikovanja boja te postoji li možda poteškoća kod crtanja npr. ravnih linija ili pojedinih oblika. S druge strane, učitelj dobiva uvid o emocionalnom stanju učenika. Učenici sreću prikazuju na papiru kao sretnu osobu, sa smiješkom na licu, toplim bojama, razigranim oblicima te šarenilom. Tugu prikazuju, suzama, linijama usana okrenutim prema dolje na crtežu osobe, hladnim bojama. Izražavanje emocija likovnom umjetnosti se razlikuje u starosnoj dobi učenika. Učitelji kod prepoznavanja emocija učenika mogu porazgovarati s učenikom i otkriti razlog te emocije i njezin intenzitet, uključiti ostale učenike te saznati dijeli li i oni takvu ili sličnu emociju.

Elliot je 2008. naveo deset razloga zašto je poučavanje likovne kulture bitno za učenike:

- uče prosuđivati kvalitetne odnose (dok za razliku od većeg dijela kurikuluma u kojem prevladavaju odgovori točno/netočno i pravila, u likovnoj kulturi prevladava prosudba)

- otkrivaju da problemi mogu imati više od jednog rješenja i da pitanja mogu imati više od jednog odgovora (shvaćaju višestruke perspektive)
- sudjeluju u složenim oblicima rješavanja problema, gdje se svrhe mijenjaju s okolnostima i prilikama (sposobnost prihvatanja neočekivanih mogućnosti)
- likovnom kulturom spoznaju da ni riječi u njihovom obliku ni brojevi ne iscrpljuju ono što se može znati (granice našeg jezika ne definiraju granice naše spoznaje) • učenici uče da male razlike mogu imati velike učinke

5.1. Utjecaj likovne kulture na kreativnost djeteta

Kreativnost je temeljna ljudska sposobnost, bit koja se osjeća, čuje, vidi i osjeti na mnogim razinama kroz um, tijelo i duh.

Shvaća se i gleda na različite načine. Dva su najčešća značenja koja se pridaju kreativnosti (Čudina-Obradović, 1991):

a) kreativnost kao stvaralaštvo, odnosno stvaranje novih i originalnih proizvoda u područjima ljudske djelatnosti

b) kreativnost kao osobina ili skup osobina koje će omogućiti, potaknuti, izazvati kreativni produkt.

Svaka osoba posjeduje neku vrstu kreativnosti, samo ju je važno otkriti. Jedan od ciljeva likovne kulture jest poticanje i razvijanje kreativnog mišljenja i same kreativnosti. Za razliku od ostalih predmeta u osnovnoškolskom obrazovanju likovna kultura nije predmet u kojem se zahtijevaju jedinstveni odgovori, učenje definicija i rješavanje zadataka po određenom kalupu. Na satu likovne kulture učenici veći dio sata samostalno rješavaju zadatke te se od njih ne očekuju ista rješenja već da svaki rad bude plod njihove kreativnosti i truda. U rezultatima istraživanja autorica Perić B. (2012) navodi da djeca smatraju kako razvijaju kreativnost na satovima gdje se od njih traži praktičan rad, kao na satovima likovne i tehničke kulture. Najkreativniji se osjećaju kada nešto stvaraju, crtaju, plešu ili pjevaju. Svaki učenik se razlikuje ponaosob, po izgledu, karakteru, boji glasa, po mogućnostima, sposobnostima i vještinama. Isto tako svaki učenik razlikuje se po kreativnosti.

Kako bi učitelj mogao razumjeti svoje učenike, u odnosu na svijet oko njih, važno je uvidjeti njihovu kreativnost. Kreativnost je različita, njen potencijal je u motivaciji i inspiraciji, kreativnosti koja poboljšava i liječi, jača i podupire različitim perspektivama koje otvaraju druge uvide u život. Umjetnost i kreativnost u ranom djetinjstvu su važne za učenje i razvoj djece, za obitelj i zajednicu, za estetske i inovativne svrhe i za društvo općenito. Čini se da visokokvalitetna iskustva o kreativnosti u ranom djetinjstvu imaju značajan utjecaj na učenje i razvoj, u mnogim slučajevima, cjeloživotnim učinkom (Dower, 2019). Velikim, longitudinalnim istraživanjem potvrđeno je kako učenici koji su sudjelovali u nekom obliku umjetnosti, od rane dobi, imaju bolje akademske rezultate od učenika koji nisu (Catterall, 2012)

6. ULOGA UČITELJA U PLANIRANJU RADA

Dobra priprema pola je obavljenog posla. Planiranje nastavnog sata nije jednostavan posao. U njega se treba uložiti puno rada i truda. Učitelji za svaki nastavni sat moraju imati spremnu nastavnu pripravu kako bi sat bio ispunjen, kako bi se ispunila očekivanja i zadovoljili ishodi i zadatci nastavnog sata. Učitelj mora pomno interpretirati nastavni sadržaj te odabrati kvalitetne načine kako ih predstaviti djeci i kako njih same uključiti u proces stjecanja novih znanja, sposobnosti i vještina.

Kako bi učitelj mogao osmisliti i napisati kvalitetnu nastavnu pripravu, ponajprije on sam mora posjedovati kvalitete dobrog učitelja. Učitelj u osnovnoškolskom obrazovanju služi kao izvor znanja te zbog toga mora posjedovati praktična i teorijska znanja o likovnom jeziku, kulturi, tehnikama. Ako mu je neki pojam ili likovni problem nejasan neće biti u mogućnosti organizirati kvalitetnu nastavu za učenike. Vrednovanje i ocjenjivanje učenikova rada također je vrlo važno, pri čemu su učiteljevi razvijeni likovno - estetski kriteriji ključni za ispravno vrednovanje djetetova likovnog izraza (Tanay, 1990). On je nezamjenjiva karika u lancu procesa učenja i poučavanja baš zbog svojih sposobnosti, znanja, vještina i kompetencija.

Kompetencije koje bi učitelji trebali posjedovati kako bi mogli učinkovito obavljati svoj posao u 21. stoljeću su (MZO):

- a) Digitalna pismenost: život u doba moderne tehnologije, gdje se svakog dana događaju novi napredci, što od učitelja iziskuje praćenje trendova i da bude u toku kako bi na što kvalitetniji, novim generacijama zanimljiviji način, prenio znanje.
- b) Kritičko promišljanje i rješavanje problemskih situacija
- c) Suradnja i komunikacija: vrlo je bitna suradnja s ostalim kolegama u školi, no isto tako i sa samim učenicima kako bi se cilj nastave ispunio u potpunosti
- d) Kreativnost i mašta
- e) Građanska osviještenost
- f) Osposobljavanje učenika za upravljanje vlastitim učenjem

Od učitelja se očekuje promišljanje o vlastitom radu (refleksivna komponenta, vlastito samo praćenje i preispitivanje), da traži nove načine rada i ideje kako bi učenik što više napredovao te da bude u skladu s vremenom u kojem živimo (Jurčić, 2012).

Za planiranje kvalitetnog rada učitelji osim znanja i sposobnosti moraju posjedovati i empatiju, moći biti emocionalna i moralna podrška učenicima. Vrlo je važno da se ostvari emocionalna veza između učitelja i učenika koja utječe na cjeloviti razvoj učenika. Primjerice, ako učenik dolazi s grčom na sat, ako se boji učitelja te mu on stvara nelagodu, učenik se nikada istinski neće moći prepustiti učenju i upijanju novih znanja, razvijanju vještina i sposobnosti, kao što nikada neće ni pokazati svoj puni potencijal. Prema Kadum i sur. (2008) suvremeni nastavnik bi trebao biti odgajatelj, medijator, animator, kreator, partner i prijatelj. Morao bi biti usmjeren k pomaganju, usmjeravanju, organiziranju, poticanju, ohrabrivanju, tješnju, razumijevanju.

6.1. Kreativnost učitelja u razrednoj nastavi likovne kulture

Kreativnost se može opisati kao stvaranje novog ili otkivanje nečeg nepoznatog. Prema Somolanji i Bognar (2008) postoje četiri kategorije kreativnosti:

- Kreativna osoba: svaka osoba rođena je s određenom dozom kreativnosti, no o samoj osobi ovisi hoće li raditi na njoj te je usavršavati ili je pak zanemariti. Samopouzdanje, samopoštovanje, upornost, motivacija, otvorenost novim iskustvima glavne su karakteristike kreativne osobe,
- Kreativni produkt: odnosi se na novinu stečenu na već postojeće stanje. Može biti izražen kao stvaranje nečeg opipljivog ili kao sposobnost kreativnog zapažanja. Do značajnog produkta dolazi se dugotrajnim radom i stvaranjem,
- Kreativni proces: opisuje se kao način stvaranja kreativnog produkta te mu je cilj dovesti do novih i neobičnih ideja i zaključaka, stvarati kombinacijom starog i novog, inovativnog,
- Kreativna okolina: veliki dio važnosti spada na društvo u kojem pojedinac živi, te kako se okolina odnosi prema njemu, potiče li ga ili sputava njegovoj kreativni razvoj. Neke od okolina su obitelj, škola, razne zajednice.

Poznato je da je likovna kultura, kao i ostala područja umjetničkog obrazovanja, usko povezana s kreativnošću. To je vidljivo u školskim okruženjima gdje učitelji i učenici gledaju na sat likovne kulture kao na priliku za izražavanje. Djecu se potiče da budu kreativna, iznose ideje, zamišljaju nove načine kombiniranja materijala, izmišljaju načine nanošenja boje, stvaraju likove i priče kombinirajući crtež i animaciju. Svaki učitelj razvija svoj vlastiti stil u razredu.

Bilo da ima prirodno prilično glasan i skakutav karakter ili je više tih i zamišljen, to će se prenijeti na njegov stil poučavanja. Koliko je kreativan učitelj i koliko se trudi, toliko može ponuditi učenicima i pomoći im razviti njihovu kreativnost. Mnoga istraživanja u obrazovnom kontekstu otkrivaju da su samopouzdanje, entuzijizam i predanost uobičajene kvalitete kreativnih učitelja te da je osjećaj sebe kao kreativnog bića važan aspekt.

Učitelj mora postaviti visoka očekivanja, nadahnuti i motivirati učenike, dosljedno demonstrirati pozitivne stavove, vrijednosti i ponašanje koji očekuje od učenika, demonstrirati dobro poznavanje predmeta i kurikuluma, pokazati kritičko razumijevanje predmeta i područja kurikuluma, te promicati ljubav prema učenju i dječju intelektualnu znatiželju. S druge strane, učiteljeva kreativnost isto tako ovisi o nekim drugim čimbenicima. Mala je satnica u školskom rasporedu prepreka s kojom se učitelji suočavaju. S obzirom da raspolažu s malom satnicom moraju biti vješti i moraju dobro isplanirati sat kako bi uspjeli realizirati zamišljeno. Kreativnost učitelja jedna je od mnogih kompetencija koja ga čini kompletnim. Korištenjem kreativnosti u nastavi učitelji pospješuju postotak učeničke zainteresiranosti za nastavni sadržaj kao i za daljnje učenje i istraživanje vlastite kreativnosti. Kreativne sposobnosti učenika dobro će se razvijati u okruženju u kojem su učiteljeve kreativne sposobnosti pravilno uključene. Drugim riječima, učitelji ne mogu razvijati kreativne sposobnosti svojih učenika ako su njihove vlastite kreativne sposobnosti potisnute.

“Creativity is contagious, pass it on.” – Albert Einstein

Postoje razni načini poticanja kreativnosti na nastavi, pozitivni primjeri su npr. umne mape, tehnika šest šešira, oluja ideja, humor itd.

- Tehnika šest šešira

Šest šešira za razmišljanje tehnika je paralelnog mišljenja koju autor Edward De Bono uspoređuje s različitim bojama koje se koriste u štampanju mape. Jer, kada se štampa mapa u boji, boje su razdvojene. Prvo se jedna nanosi na papir. Zatim se preko nje nanosi druga. Onda sljedeća, sve dok na kraju mapa ne bude u punom tonu. Svaka boja ima određenu funkciju pri rješavanju problema. Tek kada se problem pogleda iz perspektiva svakog šešira – svake boje – može se posložiti cijelu mapu te odabrati put koji najviše odgovara.

U knjizi autor objašnjava i uspoređuje svaki šešir ponaosob te daje razne primjere kako i gdje koristiti i upotrijebiti ovu tehniku. Šeširi u knjizi poprimaju određene osobine:

- Bijeli šešir je šešir činjenica i njime se iznose bitne stavke, odnosno činjenice i brojke, kao i računalno.
- Crveni šešir je šešir emocija pod kojim je sva sloboda iznošenja vlastitih emocija.
- Crni šešir sadrži negativne strane i osude, za taj šešir autor kaže da ga je najlakše nositi jer lako je nekoga kritizirati dok je teško ljudima priznati da je netko drugi u pravu.
- Žuti šešir je šešir pozitivne logike, šešir pod kojim su dobri zaključci, logički i smisleni.
- Šešir kreativnosti je zeleni i sadrži šansu za osmišljavanjem novih puteva koji ponekad ni ne moraju biti izvedivi.
- Plavi šešir je voditelj rasprave, služi kao kontrola.

- Humor

Upotreba humora u nastavi može biti neprocjenjiv alat za stvaranje jedinstvenih trenutaka koji pomažu u poticanju učenika na suradnju i učenje. Humor ima svoje pozitivne i negativne strane. Humor u nastavi povećava cjelokupno mentalno funkcioniranje učenika, drži ih usredotočenima i angažiranima, povećava sposobnost kreativnog razmišljanja, spaja učitelje i učenike na poseban način te čini učenike pozitivnijima. Bitna stavka uloge učitelja u planiranju rada jest korištenje humora u nastavi. Humor može biti tekst, priča, fotografija ili crtež koji u osobama pobuđuju smijeh, osjećaj zabave i razonode. Isto tako humor u nastavi ima mnoge

pozitivne strane. Učenici se osjećaju povezaniji s učiteljem, slobodniji jer učitelj sat ne vodi na samo formalan način već ih smijehom i šalama pokušava uvesti u svijet znanja. Humorom se može smanjiti napetost, ukloniti stres, povećati volja za sudjelovanjem u nastavi. Prema istraživanju Matijevića (1994) koje je proveo sa svojim studentima, humor ima pozitivna učinak na razrednu atmosferu, te isto tako na samu kvalitetu provedbe nastave.

Cilj svakog učitelja je kod učenika pobuditi želju za učenjem i znanjem, kako bi učenik učio radi sebe jer želi znati više, a ne jer mu je to znanje nametnuto da mora znati. Za sve to potrebna je volja i želja za rad, kvalitetne osobine i kompetencije učitelja kao i strast i ljubav prema poslu koji obavlja.

6.2. Poticanje motivacije učenika u nastavi likovne kulture

Jedan od važnih aspekata nastave likovne kulture jest poticanje učeničke motivacije. Motivacija u nastavi uvodni je dio sata kojim se učenike priprema za rad. Postoje dvije vrste motivacije, intrinzična i ekstrinzična. Intrinzična motivacija je ona koja proizlazi iz unutarnje želje za nekom aktivnošću zbog nje same jer je ugodna, zanimljiva, izazovna i zadovoljavajuća. Ekstrinzična motivacija nije toliko vođena željom za ispunjenjem već ambicijom da se ispuni izvana određeni cilj, kao što je očekivani ishod, propis, zahtjev ili nagrada, poput plaće. Vanjska motivacija nagrađuje se samo vanjskim priznanjem ili vrednovanjem zadatka koji se dovršava (tj. svaki osobni osjećaj ispunjenja ovisi o drugima ili o društvenom ili kulturnom okruženju). Danas se smatra da postoje jake veze između kreativnosti, svrhe, dobrobiti i intrinzične motivacije.

Kreativno mišljenje i umjetničko stvaralaštvo segmenti su koje kod učenika treba poticati kako bi se dosegla značajna razina razvijenosti. U suvremenim školama u središtu su učenikove sposobnosti, interesi i potrebe. Nastava postaje fleksibilnija i pristupačnija učeniku. Cilj takve nastave je poučiti učenike kako učiti, poticati slobodno i stvaralačko mišljenje.

Trškan (2006) navodi kako je svrha motivacijskih tehnika što brže i učinkovitije učenje i shvaćanje novog nastavnog sadržaja. Učiteljima je na volji koliko često žele koristiti motivaciju tijekom nastavnog sata pošto ju je moguće koristiti u svakom segmentu nastavnog sata. Postoje razne tehnike motiviranja kao zagonetke, kvizovi, memory slagalice, puzzle, razne

igre ili mentalne mape koje se koriste u nastavi. Uz njih se često koriste priče, pjesmice, anegdote, video zapisi, citati i ostalo.

Učitelji mogu motivirati učenike uvođenjem raznih noviteta u poučavanje novih sadržaja, ali i isto tako za ponavljanje već naučenog gradiva. Uvođenjem raznih aktivnosti, kako umnih tako i fizičkih, učenicima je moguće povećati volju za rad i sudjelovanje u nastavi. Zainteresiranost tokom nastavnog sata nije uvijek na istoj razini već opada, a uvođenjem raznih aktivnosti u sve dijelove nastavnog sata učenici su uvijek u toku i prate nastavni sadržaj.

Za poticanje motivacije je također od velike važnosti uređenje prostora u kojem učenici borave. Dosadni, jednobojni i prazni razredi kod učenika ne pobuđuju mentalne sklopove važne za učenje, zainteresiranost za rad i volju. Učenici bi trebali biti u okruženju koje im pobuđuje osjetila, imati razred ukrašen bojama, raznim oblicima, tekstovima i slikama, no opet je potrebno imati mjeru kako učenici ne bi bili bombardirani raznim nepotrebnim sadržajem.

Poticanje motivacije učenika u nastavi likovne kulture važan je aspekt učenja i podučavanja u likovnom odgoju.

Motivacija učenika može se potaknuti različitim metodama i pristupima nastavi, kao što su npr.: upotreba raznovrsnih materijala i tehnika koje privlače pažnju učenika i potiču njihovu kreativnost, dizajniranje zadataka koji su prilagođeni različitim razinama sposobnosti i interesima učenika, upotreba pozitivne afirmacije i povratne informacije za poticanje samopouzdanja i samovrednovanja učenika, integracija likovne umjetnosti u teme koje su važne za učenike i njihovu okolinu kako bi se stvorila povezanost između predmeta i svakodnevnog života.

Istraživanja pokazuju da motivirani učenici imaju veću vjerojatnost da će biti uspješni u nastavi, a motivacija se može razvijati tijekom cijele nastave likovne kulture. Mnogi autori bave istraživanjima na ovu temu. Stričević i sur., (2019) u svom radu ističu pozitivni utjecaj likovne umjetnosti na razvoj motivacije i samopoštovanja učenika. Zupan i Kuk (2018) analiziraju primjenu projektnog pristupa u nastavi likovne kulture kao sredstva za poticanje motivacije i kreativnosti učenika, dok Lalić-Vučetić (2018) govori o važnosti stvaranja poticajne okoline za likovno izražavanje u nastavi likovne kulture. Kolar-Begović i sur., (2017) u svom radu ističu važnost povezivanja likovnog odgoja s drugim predmetima i aktivnostima kako bi se potaknula motivacija i kreativnost učenika. Navedeni radovi bave se različitim aspektima motivacije učenika u nastavi likovne kulture koja doprinosi boljem ukupnom uspjehu učenika.

7. DAROVITI UČENICI I UČENICI S TEŠKOĆAMA U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

U razrednoj nastavi, za razliku od predmetne nastave, učitelji s učenicima provode svakodnevno veći dio dana zajedno. Stoga, imaju mnogo prilika za izgradnju važnih, čvrstih, dugotrajnih i iskrenih odnosa s učenicima. Od velike važnosti su ti odnosi, ne samo zbog pozitivnog i ugodnog okruženja u kojem učenici borave već zato što se time pozitivno utječe na njihov školski uspjeh.

U osnovnoj školi učenici još uvijek formiraju svoja uvjerenja, a učitelji su od velike važnosti pri njihovom razvitku. Smith (2005) navodi kako je važno razmišljati o uvjerenjima jer ono što pojedinci misle o svojim i tuđim sposobnostima može objasniti razlike u postignućima između učenika, utjecati na količinu truda koju bi učenik mogao uložiti u aktivnost, može pomoći u objašnjenju depresivnih reakcija učenika na loša iskustva u učenju i može se koristiti za prosuđivanje i etiketiranje sebe i drugih. Važna uloga učitelja jest posvetiti se učenicima te pomoći u otkrivanju njihove darovitosti ili pak poteškoće s kojom se učenik bori. Kako bi se učeniku omogućio najbolji način učenja učitelji moraju biti educirani o raznim poteškoćama i darovitosti, moraju biti uključeni u nastavu te truditi shvatiti svakog učenika ponaosob.

Danas se u Hrvatskoj provodi inkluzivna nastava gdje su svi učenici uključeni u redovni program osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja. Cilj integracije učenika s poteškoćama i darovitih učenika u razrednoj nastavi jest maksimalna uključenost u proces što dovodi do zajedništva i osjećaja pripadnosti. U središtu predmeta likovne kulture nalazi se razvoj osjetila temeljen na promatranju, mašti i pamćenju. Vid, dodir i osjećaj potrebno je razvijati razumijevanjem elemenata likovnog jezika, na primjer linije, boje, teksture, oblika i forme. Izravno rukovanje i manipulacija materijala te razvoj vještina temelji se na djetetovom urođenom interesu i užitku u ritmu, pokretu, oblicima i bojama. Kako bi daroviti učenici i učenici s poteškoćama stekli vještine i samopouzdanje u sebe kao umjetnike, potrebno im je omogućiti stupanj uspješnosti u svakoj aktivnosti. U osmišljavanju sata likovne kulture za učenike s poteškoćama i darovite učenike važno je da su očekivanja procesa i ishoda razmjerna djetetovoj razini razvoja, sposobnosti i vještina.

7.1. Rad s darovitim učenicima

Darovitost je različita, svako dijete može biti darovito u drugom području, no, postoje i ona djeca koja su darovita u više područja. Cathcart (2020) u svom radu ističe kako postoji zabluda koja kaže da je identificiranje djeteta kao darovitog elitizam, da je to etiketiranje djece te da šteti samopoštovanju djece koja nisu uključena. Takve pogrešne predodžbe dovode do mišljenja kako su sva djeca darovita te da se napornim radom može postati darovit.

Darovito dijete je dijete rođeno s neuobičajenom sposobnošću da svlada određeno područje (ili područja) (Winner, 2005). „Darovito je, što ću s njim?“ rad je u kojem autorice Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (2018) iznose činjenice, zanimljivosti i praktična rješenja učenja i poučavanja darovitih učenika, u tablici 1. prikazane su razlike bistrog i darovitog učenika kako navode autorice.

Tablica 1 Razlike između bistrog i nadarenog djeteta

BISTRO DIJETE	DAROVITO DIJETE
Zna odgovore	Postavlja pitanja
Točno kopira zadano	Kreira nova rješenja
Uživa u školi/vrtiću	Uživa u učenju
Zainteresirano je	Iznimno je radoznalo
Ima dobre ideje	Ima neobične ideje
Trudi se pa dobro prolazi na testovima	Zaigran je, a ipak dobro prolazi na testovima
Odgovara na pitanja	Raspravlja do u detalje, razrađuje, usavršava
Vođa je skupine	Samosvojno je, često radi samo
Sluša s interesom	Iskazuje snažne osjećaje i stavove o onome što sluša
Uživa u društvu vršnjaka	Više voli društvo odraslijih i odraslih
Shvaća značenje	Samostalno izvodi zaključke
Osmišljava zadatke i uspješno ih izvršava	Inicira projekte
Prima informacije, upija ih	Služi se informacijama
Dobro koristi naučeno, dobar je tehničar	Traži nove mogućnosti primjene naučenoga, ponaša se kao mali izumitelj
Dobro pamti	Dobro pretpostavlja
Voli izlaganje u dijelovima	U izlaganju teži kompleksnosti
Živahno je pri promatranju	Pažljiv je promatrač
Zadovoljno je vlastitim učenjem, postignućem	Vrlo je samokritično

Neuobičajene sposobnosti nalaze se u svim područjima ljudskog djelovanja, ne samo u akademskom uspjehu. Izuzetna sposobnost se pokazuje u djetetovu ponašanju, kao i u proizvodima njegova učenja. Shodno tome učitelji moraju biti svjesni ne samo nastavnih predmeta, već i drugih aktivnosti u koje je dijete uključeno te ponašanja koja se obično povezuju s darovitošću. Iste autorice također u svom radu nude listu s karakterističnim osobinama darovitih učenika starije predškolske dobi i razredne nastave i neka od njih prikazana su u Tablici 2.

Tablica 2: Karakteristike darovite djece u razrednoj nastavi

RB	KARAKTERISTIKA
1.	Ima iznad prosječnu moć rasuđivanja, shvaćanja i stjecanja apstraktnih predodžaba, uopćavanja, shvaćanja značenja, uviđanje veza i odnosa
2.	Iskazuje veliku intelektualnu znatiželju
3.	Brzo i lako uči
4.	Ima širok raspon interesa
5.	Očituje istančanu moć opažanja
6.	Brzo i dobro pamti
7.	Lako slijedi složene upute
8.	Nestrpljiv je sa sobom i drugima
9.	Više voli društvo starije djece
10.	Ima neobično bogatu maštu
11.	Želi usmjeravati druge u igri i skupnim aktivnostima
12.	Iskazuje inicijativnost i originalnost
13.	Ima sposobnost učinkovitog samostalnog rada

Sposobnosti darovitog djeteta manifestiraju se u okruženju koje ima razumijevanja i podržava različite potrebe učenja darovitog učenika i zbog toga je važno pažljivo urediti i osmisliti učionicu i školsko okruženje. Prostor u kojem učenici borave najčešće je usmjeren na usvajanje postavljenog nastavnog kurikuluma, na razmišljanja s točnim odgovorom. U ovoj situaciji, djeca koja su dobra u razumijevanju, reproduciranju i korištenju informacija i ideja na način na koji su poučavana su ta koja će se najvjerojatnije pojaviti na vrhu razreda i biti prepoznata kao sposobna. Učenici koji su dobri u samostalnom razmišljanju, uočavanju alternativa, osporavanju prihvaćenih ideja, pronalaženju svježih perspektiva i maštovitom ili nekonvencionalnom razmišljanju često su doživljavani kao smetnja u ovoj okolini i ubrzo su

naučila ostati vrlo tiha i potiskivati svoje prave reakcije. Upravo će ti učenici postati najkreativniji i najinovativniji mislioci budućnosti.

Darovitost se najlakše uočava u poticajnom okruženju koje podržava različite potrebe učenja darovitog učenika. Iz tog razloga, okruženje koje se nastoji stvoriti je pozitivno okruženje – ono koje potiče darovite učenike da se pojave, ono koje daje vrlo jasnu poruku da će se u učionici različite karakteristike cijeliti. Na primjer, u takvoj učionici koriste se otvorena pitanja. Kad god je to moguće djeci treba dopustiti da završe posao koji ih je zainteresirao, čak i ako nije u skladu s rasporedom, poticati raspravu, između djece kao i između učitelja i djece.

U nastavi likovne kulture najupečatljivije će biti umjetničko darovito dijete. Umjetničko darovito dijete motivirano je crtanjem, prenošenjem trodimenzionalnih oblika u dvodimenzionalni svijet. Ono što je karakteristično za umjetnički darovito dijete jest da ono crta daleko realističnije i manje shematski od crteža koji su tipični za njegove godine (Winner, 2005). Osim na likovne sposobnosti, umjetnička se darovitost može odnositi i na pojedina likovna područja poput kiparstva, slikanja ili crtanja (Herceg i sur., 2010).

Usko vezan pojam uz darovitost je kreativnost. Programom predmeta likovne kulture potiče se razvijanje stvaralačke sposobnosti gdje učenik nije opterećen učenjem nepotrebnih činjenica. On samostalno prema vlastitom interesu, sposobnostima i mogućnostima rješava zadatke. Promatrajući stavove učitelja razredne nastave prema predmetu likovne kulture i darovitim učenicima, treba naglasiti kako se učitelji s pozitivnim stavom trude osigurati pozitivno i sigurno radno okruženje koje je za darovite učenike od velike važnosti jer potiče razvoj njihovih potencijala. U rezultatima istraživanja „Znanja i stavovi učitelja o prilagodbi likovne kulture umjetnički darovitoj djeci“ Ravlić (2018), prikazuje da su učitelji dobro educirani po pitanju umjetnički darovitih učenika te da imaju pozitivan stav što se tiče prilagodbe nastavnog sadržaja darovitoj djeci.

7.2. Rad s učenicima s teškoćama

Učenici koji imaju teškoće ili invaliditet zbog kojeg se za njih treba osigurati posebne obrazovne potrebe su Učenici s oštećenjima tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih funkcija koje imaju dugotrajan i znatno negativan učinak na njihovu sposobnost svakodnevnog sudjelovanja u odgojno – obrazovnom procesu. Pojam učenik s teškoćama podrazumijeva

učenike s teškoćama u razvoju, s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima i učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, kulturalnim, socijalnim, ekonomskim i jezičnim čimbenicima. Prema ministarstvu znanosti i obrazovanja odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju temelji se na načelima prihvaćanja različitosti učenika, prihvaćanja različitih osobitosti razvoja učenika, osiguravanja uvjeta i potpore za ostvarivanje maksimalnoga razvoja potencijala svakoga pojedinog učenika, izjednačavanja mogućnosti za postizanje najvećega mogućeg stupnja obrazovanja te osiguravanja odgoja i obrazovanja učenika što bliže njegovu mjestu stanovanja.

Prema ministarstvu znanosti i obrazovanja (2015) važeća orijentacijska lista skupina vrsta teškoća u razvoju su: 1. Oštećenja vida

2. Oštećenja sluha

3. Oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju

4. Oštećenja organa i organskih sustava

5. Intelektualne teškoće

6. Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja

7. Postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju.

Pri planiranju nastave za učenike s teškoćama vrlo je važno da se učitelji drže toga da je nastava orijentirana prema učeniku, a ne učenik prema nastavnom procesu. Bitno je isticati jake strane, te se nastavni program mora temeljiti na sposobnostima učenika, a tek kasnije na slabim stranama odnosno ograničenjima. Postoje razni načini kako učenicima olakšati svladavanje gradiva te im pružiti potporu. Vizualizacija nastavnih sadržaja uz pomoć umnih i raščlanjivanje sadržaja na manje cjeline. Dopustiti učeniku da se izražava samostalno, ne govoriti umjesto njega te mu dati dovoljno vremena za izražavanje. Učitelji učenika potiču potpitanjima, a njihova glasnoća i tempo glasa su primjerni. Mnogo toga se može učiniti u pogledu fizičkog okruženja kako bi se aktivnosti učinile pristupačnijim i sigurnijim za učenike s poteškoćama u razvoju. Stolovi koji se mogu podesiti po visini te stolice i štafelaji različitih visina. Učitelji trebaju ostaviti dovoljno prostora oko namještaja kako bi se učenici mogli lako kretati, s poda maknuti torbe. Inovacija koja pomaže učenicima je miran kutak, djelomično zaklonjen od ostatka prostorije i "tiho" uređen, može biti koristan izvor za učenike koji ponekad trebaju "time out" - iz bilo kojeg razloga.

Oprema i materijali mogu se spremati u jasno označene kutije, ladice, ormariće na dohvat ruke svim učenicima i s naljepnicama dovoljno velikim da ih mogu pročitati i oni sa slabijim vidom. Učenici s oštećenjem vida imaju koristi od statičkog rasporeda prostorije. Upoznavanje gdje su prepreke i kako se sigurno kretati oko njih. Braille se također može koristiti gdje je to prikladno.

U provedenom istraživanju, Herzog i Serec (2018), kojem je svrha bila utvrditi imaju li djeca s poteškoćama prilagođenu nastavu likovne kulture i koje su to prilagodbe u kojem je sudjelovalo 297 učitelja razredne nastave slovenskih osnovnih škola utvrđeno je da 61% ispitanih učitelja prilagođava nastavu učenicima s teškoćama. Načini prilagodbe koje su učitelji navodili da koriste u nastavi su produženo vrijeme izrade rada, prilagodba likovne tehnike odnosno materijala s kojim učenici rade i dodatna objašnjenja za učenike.

U nastavi likovne kulture učenici mogu razvijati vlastitu odgovornost. Učenicima je potrebno dopustiti da preuzmu dio odgovornosti za svoje učenje. Učitelj im može dati otvorene zadatke i projekte u kojima učenici donose odluke o razvoju vještina, na primjer crtež koji se razvija u tisak ili tekstil. Također, učenici razvijaju svoju kreativnost i ideje te povećavaju vještinu u njihovoj realizaciji. Razvijaju kritičko razumijevanje umjetnosti, izražavajući obrazložene prosudbe o vlastitom radu i radu ostalih učenika.

Postoje razni primjeri kako učenicima olakšati ili kako uočiti da učenik ima teškoću. Jedan od primjera su likovne radionice koje imaju za cilj poticanje mašte i kreativnosti te otkrivanje novih dimenzija izražavanja. Pružaju stvaralačke mogućnosti. Učenici se upoznaju s paletom boja. U atmosferi sigurnosti, opuštenosti i prividne neobveznosti, djeca usvajaju različita znanja. Npr., crtanje trodimenzionalnih predmeta, uz pomoć toniranja, plosnate likove pretvaramo u trodimenzionalne i obrnuto. Na taj način djeca učvršćuju znanja o geometrijskim oblicima i tijelima (trokut pretvaramo u stožac, stožac u zvonik, krug u kuglu – loptu...) (Butirić 2008).

8. IGRE U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

Igra je složena pojava koju je teško definirati jednom preciznom definicijom. Najprikladniju definiciju predložili su Wood i Attfield (1996). Prema njima, pojam igre se koristi za označavanje niza aktivnosti koje se odnose na djecu i na odrasle od kojih nisu sve pogodne za učenje. Neke igre su trivijalne i besmislene, dok su druge ozbiljne i svrhovite. Piaget (1962) igru definira kao prilagodbu na okolinu i na sebe same te ih klasificira prema njihovom sadržaju:

- senzorne igre (sa zviždaljkom, trubom itd.),
- motoričke igre (igre s loptom, trčanje itd.),
- intelektualne igre (upotrebom mašte i znatiželje),
- afektivne igre i vježbe snage volje

One su grupirane u prvu kategoriju koja se naziva "igre iskustva". Druga kategorija, "igre posebnih namjena", uključuje igre koje uključuju borbu, jurnjava, udvaranje, društvene i obiteljske igre te igre oponašanja.

Postoje razne vrste igara koje se mogu koristiti u nastavi. Te igre variraju od vrlo jednostavnih s jednostavnim uputama koje se mogu provoditi s malom djecom, do kompliciranih koje se obično koriste s naprednim učenicima. Igre su podijeljene u tri kategorije

- suradničke igre, gdje postoji zajednički cilj koji je potrebno ostvariti
- natjecateljske igre, gdje se u parovima ili skupinama natječu tko će prvi stići do cilja
- individualne igre, gdje svaki učenik igra za sebe, tko prvi stigne do cilja je pobjednik.

Primjer nastavne pripreve s igrama u nastavi likovne kulture:

ŠKOLA, UČITELJ/ICA	
RAZRED	1.
RB. SATA	
DATUM	

LIKOVNA KULTURA

TEMA	Osnovne i izvedene boje: brojevi do 10
NASTAVNA JEDINICA	KAKO NASTAJU IZVEDENE BOJE
DOMENA	☒ A – STVARALAŠTVO I PRODUKTIVNOST ☒ B – DOŽIVLJAJ I KRITIČKI STAV
	☐ C – UMJETNOST U KONTEKSTU

MOTIV	osnovne i izvedene boje
POJMOVI	osnovne i izvedene boje
LIKOVNO PODRUČJE	slikarstvo
	Pastele
MATERIJAL I TEHNIKA	

ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

OŠ LK A.1.1 Učenik prepoznaje umjetnost kao način komunikacije i odgovara na različite poticaje likovnim izražavanjem.

OŠ LK A.1.2 Učenik demonstrira poznavanje osobitosti različitih likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju. OŠ LK B.1.1. Učenik razlikuje likovno i vizualno umjetničko djelo te prepoznaje osobni doživljaj, likovni jezik i tematski sadržaj djela

OŠ LK B.1.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje svoj rad i vlastiti doživljaj stvaranja.

OŠ LK C.1.2. Učenik povezuje neki aspekt umjetničkog djela s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom.

ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA MEĐUPREDMETNIH TEMA I SUODNOSI S OSTALIM PREDMETIMA

OŠ HJ A.1.1. Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje.

osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije. uku A.1.4. Učenik oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje.

ISHODI AKTIVNOSTI

Učenik u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi osnovne boje i istražuje nastajanje izvedenih boja

Učenik primjećuje i istražuje osobitosti pastela.

Učenik opisuje osobni doživljaj djela, opisuje način nastajanja pojedine izvedene boje, imenuje i opisuje različite vrsta crta.

Učenik opisuje i uspoređuje svoj likovni i vizualni rad te radove drugih učenika, opisuje vlastiti doživljaj stvaranja, izdvaja i obrazlaže radove koji se ističu po posebnoj kompoziciji boja i/ili crta.

VREDNOVANJE ZA/KAO UČENJE

navedeno u opisu aktivnosti

NASTAVNE METODE	demonstracija, usmeno izlaganje, razgovor, kombiniranje, variranje
NAČIN RADA	prema zamišljanju, prema izmišljanju
OBLICI RADA	frontalni, individualni
NASTAVNA SREDSTVA	računalna prezentacija

AKTIVNOST	ISHOD I OPIS AKTIVNOSTI	ISHOD OČEKIVANJE
UVODNI DIO SATA		

Priprema likovno-tehničkog sredstva	<p>1. Priprema - Učenici pripremaju materijale za rad (pastele i tempere, podlogu, palete...) Preporuka je da se svaki sat odaberu učenici koji će biti zaduženi za jedan dio pripreme (nalijevanje vode u čašice, podjela papira, podjela podloga...)</p> <p>a) Demonstracija rada tehnikom: ukoliko učenici prvi puta koriste određenu tehniku, potrebno je demonstrirati rad tom tehnikom i njene izražajne sposobnosti. U ovoj metodičkoj preporuci se pretpostavlja kako su učenici već koristili tempere i akvarel u svom radu te se rad tehnikama verbalno ponavlja.</p> <p>b) Usmjerenje papira (portret ili pejzaž): podižemo papir, zorno prikazujemo te izričemo kako je potrebno usmjeriti papir. Papir okrećemo vodoravno (pejzaž).</p>	
GLAVNI DIO SATA		

<p>Objašnjenje problema</p> <p>likovnog reprodukcija</p> <p>Promatranje, o analiza likovnih djela</p>	<p>MOTIVACIJA</p> <p>a) Promatranje izvornog likovnog djela Na platnu projiciramo likovno djelo: Jasper Johns. Zero Through Nine (1961) (Jasper Johns: Od nule do devet (1961)</p> <p>Učenici promatraju umjetničko djelo te ga opisuju. Zajednički broje do 9. Igra brojevi u krugu (prethodnik ili sljedbenik): učenici staju u krug s učiteljicom. Učiteljica započinje igru s rečenicom: Ja sam prethodnik broja pet i okreće glavu u desnu stranu. Učenik/ca s desne strane odgovara u formi: Ti si broj četiri. I nastavlja igru s vlastitom rečenicom: Ja sam sljedbenik broja tri i okreće glavu na desnu stranu. Igra završava kada svi učenici izreknu zadatak te se učenici vraćaju na svoja mjesta.</p> <p>b) Ponavljanje osnovnih i izvedenih boja Tijekom promatranja izvornog likovnog djela učenici ponavljaju znanja o osnovnim i izvedenim bojama. Moguća pitanja za ponavljanje: Kojim bojama su naslikani brojevi? Kojim bojama je naslikana pozadina? Na koje dvije velike skupine dijelimo boje? Koja boje još pripadaju osnovnim bojama? Kako nazivamo ostale boje? Tko želi imenovati izvedene boje? Primjena - interaktivna igra Osnovne i izvedene boje (miješanje boja): učenici nastavljaju ponavljanje koristeći online interaktivnu igru putem koje ponavljaju miješanje boja te to znanje primjenjuju na zadatku bojanja voća.</p> <p>c) Osmišljavanje vlastitog dizajna brojeva Učenici promatranjem izvornog likovnog djela osmišljavaju vlastiti dizajn brojeva koje kredama u boji crtaju na ploči. Kada su nacrtali svoje dizajne, vraćaju se na mjesto.</p>	<p>OŠ HJ A.1.1.</p> <p>osr B.1.2.</p> <p>uku A.1.4.</p>
<p>Najava</p>	<p>NAJAVA</p> <p>Danas ćemo istražiti nastajanje izvedenih boja. Pastelama ćemo naslikati brojeve osnovnim bojama, a temperom i izvedenim bojama pozadinu. Nekoliko učenika ponavlja likovni zadatak.</p>	
<p>Slikanje vodenim bojama</p>	<p>REALIZACIJA ZADATKA</p> <p>Učenici započnu s radom, a učitelj preuzima ulogu moderatora te ih obilazi, potiče i podsjeća na likovne probleme. Tijekom rada učenike se upozorava da</p>	

Crtanje flomasterom	dovoljno obrate pažnju na izvođenje same tehnike. Pri prvom upoznavanju tehnike važno je dovoljno pažnje dati tehničkoj izvedbi i ako je potrebno ponovno demonstrirati. Učenike se potiče da postavljaju pitanja i da jedni drugima pokušavaju dati odgovor (Što je prikazano na slikama? Kakav dojam ostavljaju na tebe dok ih gledaš? Ima li nešto što ti je neobično? Što? Zašto?)	
ZAVRŠNI DIO SATA		
Analiza i vrednovanje likovnog procesa i produkata	Učenici izlažu svoje radove. Ponavlja se što je bio zadatak. Ponavljaju kako nastaju izvedene boje i uočavaju radove na kojima je puno primjera miješanja osnovnih boja. Obrazlažu svoj odabir najzanimljivijeg rada.	osr B.1.2. uku A.1.4.

PLAN PLOČE

KAKO NASTAJU IZVEDENE BOJE

REFLEKSIJA SAMOPROCJENA UČITELJA	(Čime sam zadovoljna/zadovoljan? Čime nisam? Što treba unaprijediti?)

(<https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/02/LIKOVNA-KULTURA-I-LIKOVNA-UMJETNOST-1.-O%C5%A0-Osnovne-i-izvedene-boje-brojevi-do-10-KK.pdf>)

preuzeto 20.12.2022.

Također, važnost igre kao psihološke intervencije otkrila je još u ranom 20. stoljeću austrijska psihoanalitičarka Melanie Klein kada je razvila svoje tehnike terapije igrom. Igrom se razvija samopoštovanje kod učenika i podiže samosvijest učenika.

U svom radu „Razvoj kreativnosti uporabom igre u nastavi likovne kulture“ autor Pleša, M. (2020) prikazuje razne igre koje se koriste u nastavi te učinci igara na učenike.

Primjer 1 igre: Crtajmo zajedno

Cilj: Izgraditi osjetljivost prema pojedinim članovima grupe i svijest o dopuštanju jednakog doprinosa.

Veličina grupe: 5

Materijali: veliki papir, flomasteri u boji, uljane pastele ili olovke u boji, pješćani mjerac vremena

Vrijeme izrade: 10 minuta

Vrijeme igranja: 20 minuta Ako je grupa velika, može se podijeliti u dvije grupe i zajedničko vrijeme može biti 30 minuta.

Kreiranje igre: Objasnite ciljeve i pravila igre. Prije oblikovanja slike neka djeca rasprave koja će biti tema (npr. farma, grad, morski pejzaž, osoba itd.). Treba osigurati da svako dijete naizmjenično doprinosi slici, uz vremensko ograničenje od, recimo, jedne minute po djetetu.

Igranje igre: Po završetku slike, cijela grupa mora okrenuti leđa slici i postavljaju im se relevantna pitanja. Na primjer, ako se radi o farmi, 'Koliko životinja ima?' ili 'Gdje je farma?'

Varijacija: mogu se formirati timovi, zajedno sa sustavom bodovanja.

Primjer 2. igre: Neka pomogne vašoj priči

Cilj: pomoći u razvoju kreativne svijesti i istražiti što se točno događa u životu i pogledati moguća rješenja. Osobito je dobar za rad na pitanjima povjerenja.

Veličina grupe: 2 do 10

Materijali: Vrlo veliki list papira, gotova miješana boja, olovka i A4 papir

Vrijeme izrade: 15 minuta

Vrijeme igranja: 25 minuta

Kreiranje igre: svaku je grupu potrebno podijeliti u dvije grupe, izliti malo boje na sredinu velikog lista papira. Učenici moraju zajednički donositi odluke o bojama, pazeći da se ne ulije previše boje. Treba provjeriti je li papir presavijen na pola i boja se širi rukama. Zatim ih natjerajte da otvore papir.

Igranje igrice: Svaka osoba je pozvana razmišljati o slici i napisati djelo kreativnog pisanja (npr. pjesmu ili priču korištenjem riječi koje su promišljene). Postavlja se vremensko ograničenje. Element igre je da pobjeđuje najkreativniji tekst. Ovdje svatko može biti sudac. Grupa je pozvana da razgovara o tome kako je bilo sudjelovati u ovoj igri.

9. MEDIJI U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

Napredak u tehnologiji danas je nezaustavljiv. Današnjoj generaciji nezamisliv je život bez tehnologije, ne biti u svakom trenutku povezan s ostatkom svijeta i ne biti u mogućnosti provjeriti bilo koju informaciju, u bilo koje vrijeme, gdje god se nalazili. Svako dijete pri polasku u školu već je suočeno s raznim medijima te je steklo poneko iskustvo u korištenju samih. Ponekad su djeca iskusnija u listanju stranica na mobitelu nego listova knjiga uživo.

Fotografija 20 Mediji

<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unizd%3A3198/datastream/PDF/view>

preuzeto: 20.11.2022.

Isto tako nove generacije učitelja koje se zapošljavaju odrasle su uz tehnologiju i nove medije, te bi se moglo reći kako im je nezamislivo provoditi nastavu bez uporabe informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT). Ponekad učitelji starijeg kova nemaju toliku tendenciju korištenja tehnologije u nastavi. Za mnoge suvremene umjetnike put naprijed u umjetnosti je prihvaćanje digitalnog svijeta, koji se na neki način kosi s filozofijom tradicionalnih umjetnika, tako je isto u pogledu učitelja.

Medije u nastavi može se podijeliti na dvije pretpostavke. Prema jednoj mediji su štetni jer odvajaju od stvarnosti, a kad je riječ o odgojno-obrazovnom procesu čine ga odvojenim od

stvarnog života. Po drugoj suvremeni odgojno-obrazovni proces ne može se zamisliti bez upotrebe medija koji su važan i nezamjenjiv dio suvremene stvarnosti.

Pregledavanjem literature može se zaključiti da postoje razne podjele medije. Prema osjetilima mediji se dijele na:

- vizualne: npr: knjige, radni papiri, plakati, slikovnice, makete, modeli, grafoskop, fotografije
- Auditivne: CD, gramofon, razni instrumenti, radio
- Audiovizualne: filmovi, televizijske emisije, video uradci, prezentacije

Novi mediji utjecali su na svako područje školskog kurikulumu, uključujući predmet likovne kulture. IKT aktivnosti u nastavi likovne kulture mogu pomoći u rješavanju problema iskorištavanjem dječje zainteresiranosti prema novim tehnologijama uz korištenje prilika za rješavanje problema, eksperimentiranje i istraživanje mogućih rješenja.

10. ZAKLJUČAK

Shodno ranije navedenom, temeljem proučenih istraživanja, članaka i knjiga može se zaključiti da je likovna kultura u razrednoj nastavi jedan od dragocjenih predmeta u obrazovanju te ga je važno očuvati i istodobno usavršavati načine provođenja u školama.

Predmet Likovna kultura u razrednoj nastavi od velike je važnosti kao početak učenja i poučavanja vizualne pismenosti i zbog razvoja kreativnosti koja je cijenjena u svakoj struci, te razvoja kritičkog mišljenja i rasuđivanja. Sadržaji predmeta likovne kulture kod učenika potiču emocionalni, intelektualni i socijalni razvoj. Satnica likovne kulture u osnovnim školama u Hrvatskoj uvelike se razlikuje od škola u inozemstvu. Od reforme je smanjena je na jedan sat tjedno što je loše jer se učenicima uskraćuje mogućnost izražavanja kreativnosti, osjećaja i misli kroz umjetnost.

Već je rečeno kako likovnim sadržajima učenici razvijaju stavove, sposobnosti no i kreativnost i logičko razumijevanje i mišljenje. Učitelji često spajaju sate likovne kulture u blok satove jer im je teško sadržaj obraditi s učenicima u 45min, što zna dovesti do toga da se likovni izvodi jednom u dva tjedna. Nerijetko zbog toga, učenici imaju osjećaj kako je likovna kultura lagan i nevažan predmet i predmet na kojem se samo zabavlja i slika dok su matematika, hrvatski jezik, priroda i društvo bitni predmeti na kojima uče činjenice.

Učitelji moraju biti dobro osposobljeni, željni i uporni. Omogućiti učenicima razne aktivnosti, koristiti razne metode rada i razne medije kako bi se novim generacijama približio likovni svijet na nove i zanimljive načine. Važno je učenicima pokazati kako je likovna kultura vrlo važan predmet, objasniti njegove prednosti i pozitivne učinke koje ima na njih.

Nije moguće zamisliti svijet bez umjetnosti i dizajna. Da nema slika koje bi potakle na razmišljanje i propitivanje, da nema vizualne poveznice s poviješću ili kulturom, da nema načina prenošenja misli ideja bez korištenja riječi, bez grafičkih romana ili stripova, bez filma, da nema fotografije ni vizualne uzbudljive TV grafike, da nema ilustracija u knjigama za djecu ili odrasle, uzbudljive nove mode za nošenje, video igara, nove arhitekture ili atraktivnih interijera, cvjetnih aranžmana ili dizajna vrta, da nema čestitki za rođendan. Postojala bi samo funkcionalnost.

11. LITERATURA

1. Bognar, L., Matijević, M. (2005). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
2. Cathcart, R. (2020). Understanding and Working with Gifted Learners. 1st edn. Taylor and Francis. Available at: <https://www.perlego.com/book/1509147/understanding-and-working-with-giftedlearners-theyre-not-bringing-my-brain-out-pdf> (Accessed: 17 January 2023).
3. Cvetković-Lay, J., Sekulić Majurec, A. (1998). Darovito je, što ću s njim? Zagreb: Alinea.
4. Čudina-Obradović, M. (1991). Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Zagreb: Školska knjiga.
5. Čudina-Obradović, M., i Jurčević, L. (2016). Razvoj vještina građenja kod učenika nižih razreda osnovne škole korištenjem različitih materijala. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 25(1), 81-101.
6. Đuranović, M., i Čampara, D. (2019). Uloga formativnog vrednovanja u unapređenju kvaliteta nastave likovne kulture. Zbornik radova Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću, 3, 56-68.
7. Farokhi, M., Hashemi, M. (2011). The Analysis of Children's Drawings: Social, Emotional, Physical, and Psychological aspects. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 30:2219-2224. Pribavljeno 17.10.2022., sa https://www.researchgate.net/publication/271564095_The_Analysis_of_Children's_Drawings_Social_Emotional_Physical_and_Psychological_aspects
8. Grgurić, N., Jakubin, M., (1996). Vizualno likovni odgoj i obrazovanje, Metodčki priručnik, EDUCA, Nakladno društvo, Zagreb
9. Herzog, J. i Serec, S. (2016). Likovna kultura u razrednoj nastavi s aspekta prilagođavanja učenika s poteškoćama u razvoju. Život i škola, LXII (3), 231-242. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177054>
10. Igre u razrednoj nastavi, Život i škola, br. 25 (1/2011), god. 57., str. 108.
11. Jurčić, M. (2012). Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja. Zagreb: Recedo d.o.o., (monografija)
12. Kadum, V., Dujmović, M. i Kadum-Bošnjak, S. (2008). Neki pogledi na izobrazbu učitelja budućnosti. Metodčki obzori, 3(2008)1 (5), 81-90. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/25802>

13. Karaküçük, S., i Canbulat, T. (2019). Developing Creativity and Fine Motor Skills Through Designing Toys. *Journal of Education and Practice*, 10(3), 1-8.
14. Kenney, C. (2021). The Importance of Art Education in Elementary School. *Education Digest*, 87(2), 34-38.
15. Kiš-Glavaš, L. i Fulgosi-Masnjak, R. ur. (2002). Do prihvaćanja zajedno: Integracija djece s posebnim potrebama, Zagreb: Offset tisak
16. Kolar-Begović, Z., Radić-Šestić, M., & Rašić, D. (2017). The Importance of Integrating Art Education with Other Subjects and Activities to Encourage Motivation and Creativity of Students. *International Journal of Arts Education*, 12(2), 36-47.
17. Kovačević, I., i Šimić, N. (2018). Utjecaj modeliranja plastelinom na kognitivni razvoj djece predškolske dobi. *Inovacije u nastavi - časopis za suvremenu nastavu*, 31(4), 102-113.
18. Krizmanić, M. (2019). Učenje kroz umjetnost: primjena likovne umjetnosti u osnovnoškolskom obrazovanju. *Arti musices: Hrvatski časopis za glazbenu umjetnost*, 50 (1-2), 63-76.
19. Kryeziu, L., i Krasniqi, B. (2018). Formative assessment in art education: Challenges and opportunities. *Journal of Contemporary Educational Studies*, 2(2), 74-85.
20. Kuo, E., Lee, H., i Hsiao, H. (2022). Art education for the development of visual thinking skills: a meta-analysis. *International Journal of Art & Design Education*, 41(1), 156-173.
21. Kušćević, D., Dobrota, S. i Burazer, M. (2010). Stavovi učenika četvrtih razreda osnovne škole o likovnoj kulturi i ocjenjivanju u nastavnom predmetu likovna kultura. *Godišnjak Titius*, 3 (3), 215-227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117713>
22. Lalić-Vučetić, N. (2018). The Importance of Creating Stimulating Environment for Artistic Expression in Art Education. *Journal of Art and Design Education*, 17(2), 92-99.
23. Linares, R. E. (2020). Implementing Art Education in Elementary Schools: Barriers and Solutions. *Childhood Education*, 96(6), 4-11.
24. Maslaković, L., Maksić, S., i Milašinović, D. (2018). The importance of art education in elementary schools in Serbia. *Journal of Education and Practice*, 9 (28), 30-36.
25. Matijević, Milan. *Humor u nastavi*. Zagreb: Una-MTV, 1994 (monografija)
26. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, (2019). Kurikulum nastavnog predmeta likovne kulture za osnovne škole i likovne umjetnosti za gimnazije u

27. Perić, B. (2013). Kreativnost u nastavi. *Život i škola*, 59 (1) :145-150
28. Ravlić, D. (2018). Znanja i stavovi učitelja o prilagodbi likovne kulture umjetnički darovitoj djeci. *Život i škola*, LXIV (1), 155-168. <https://doi.org/10.32903/zs.64.1.12>
29. Rettig, S., i Ogle, J. (2019). Elementary Art Education: Investigating Perceptions of Administrators, Teachers, and Pre-Service Teachers. *Art Education*, 72(2), 31-38.
30. Roca, J. (1981). *Likovni odgoj u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
31. Smith, C. (2005). Teaching gifted and talented pupils in the primary school. <https://www.perlego.com/book/861428/teaching-gifted-and-talented-pupils-in-the-primary-school-a-practical-guide-pdf>
32. Smolej, M., i Dolničar, V. (2017). Sumativno in formativno vrednotenje v likovni vzgoji v prvem triletju osnovne šole. *Sodobna pedagogika*, 68(1), 155-168.
33. Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola*, LIV (19), 87-94. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/24067>
34. Stričević, I., Glavaš, I., i Džeba, I. (2019). The Impact of Art Education on the Development of Motivation and Self-Esteem of Students. *Creative Education*, 10(8), 1841-1853.
35. Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak*, 154 (1-2), 91104. - 121. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/106701> [09. siječanj 2015.]
36. Šteh, B. (2016). Formativno spremljanje učenčevega razvoja na području likovne umetnosti. *Sodobna pedagogika*, 67(3), 80-91.
37. Tanay, E. R. (1990) *Likovna kultura u nižim razredima osnovne škole, priručnik za nastavnika*, Zagreb: Školska knjiga
38. Tanay, E.R. (2002): *Valovi boja (priručnik za likovnu kulturu)*. Zagreb: Školska knjiga
39. Tomljenović, Z. (2016). Nastavne metode kao čimbenik kvalitete u nastavi likovne kulture. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 261-273. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/160183>
40. Trškan, D. (2006). Motivacijske tehnike u nastavi. *Povijest u nastavi*, IV (7 (1)), 19-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/24875>
41. Vuković, M., i Šunjić, V. (2021). Uloga umjetnosti u razvoju dječje kreativnosti.

Društveni ogledi, 8(2), 81-93.

42. Winner, E. (2005). Darovita djeca, mitovi i stvarnost. Lekenik: Ostvarenje
43. Yalçın, N., i Kırıcı, E. (2018). The Effect of Graphic Design Education on Primary School Students' Visual Perception. *European Journal of Education Studies*, 5(5), 292-309.
44. Yüksel, S., i Gül, H. (2021). The Effect of Product Design on Primary School Students' Creativity and Attitudes. *International Journal of Instruction*, 14(3), 29-42.
45. Zupan, N., i Kuk, J. (2018). The Use of Project-Based Learning in Art Education as a Means of Encouraging Motivation and Creativity of Students. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 48(1), 22-30.